

ภูมิปัญญาการประกอบสร้างคำในภาษาชาติพันธุ์ไท : การไล่เหลี่ยมของหมวดหมู่ที่ซับซ้อนและทับซ้อน

อัญชลี สิงห์น้อย วงศ์วัฒนา*

คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์ ประเทศไทย

Wisdom of Word Combination in Tai Ethnic Languages:

The Gradience of Complex and Overlapping Categories

Unchalee Singnoi Wongwattana*

Faculty of Humanities, Naresuan University, Thailand

Article Info

Research Article

Article History:

Received 22 April 2022

Revised 20 August 2022

Accepted 2 September 2022

คำสำคัญ

ภาษาชาติพันธุ์ไท

การประกอบสร้างคำ

หมวดหมู่ที่ซับซ้อนและทับซ้อน

Keywords:

Tai ethnic languages,

word combination,

complex and overlapping

categories

* Corresponding author

E-mail address:

unchalees@nu.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภูมิปัญญาการประกอบสร้างคำภาษาชาติพันธุ์ไทบริบทประเทศไทย โดยจำแนกและวิเคราะห์โครงสร้างหมวดหมู่และความสัมพันธ์ระหว่างหมวดหมู่ ข้อมูลได้จากคำเรียกบุคคลสัตว์ พืช สิ่งของ พิธีกรรม และความเชื่อต่าง ๆ ในภาษาไทย ไทดำ ไทครั้ง ไทใหญ่ ไทพวน ไทหล่ม ไทนครไทย และไทยวน จำนวนไม่ต่ำกว่า 2,000 คำ ผลการวิจัยปรากฏวิธีการประกอบสร้างคำ 7 วิธีหลัก ได้แก่ ความหมายซ้ำ ความหมายคล้ายคลึง ความหมายสอดคล้อง ความหมายเข้าสู่ ความหมายสมาชิกภาพ ความหมายตรงข้าม และความหมายเชิงวากยสัมพันธ์ ซึ่งแต่ละหมวดหมู่มีโครงสร้างที่ซับซ้อน ทับซ้อน และไล่เหลี่ยมกัน จากภาวะเรียบง่ายที่สุดไปสู่ภาวะซับซ้อนที่สุด

Abstract

This research aims to study the wisdom of word combination in certain Tai ethnic languages in the Thai context, by classifying and analyzing the category structure and the relationship between categories. Data were people, animal, plant, thing, rite and belief terms in Tai languages: Thai, Black Tai, Tai Khrang, Tai Yai, Tai Phuan, Tai Lom, Tai Nakhorn Thai and Tai Yuan in a minimum of 2,000 words. The results showed that there are six main methods: repetition, similarity, consistency, membership, pairing and opposition. These categories are structurally complex, overlapping, and gradient from the simplest combination to the most complicated.

1. บทนำ

การประกอบสร้างคำ (word combination) หรือบางการศึกษาเรียกว่าการปรากฏร่วมจำเพาะ (collocation) หมายถึง การนำคำเดิมที่มีอยู่แล้วในภาษามาประกอบสร้างเป็นคำใหม่ ความหมายใหม่ซึ่งมักปรากฏในลักษณะที่เดิมเรียกกันว่าเป็นคำประสม คำประสาน คำซ้อน และคำซ้ำ ซึ่งมีลักษณะแตกต่างกันไป การประกอบสร้างคำในภาษาคำโดด ดังเช่น ภาษาตระกูลไท (Tai family) เป็นที่น่าสนใจต่อนักภาษาศาสตร์ทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ โดยเฉพาะแวดวงภาษาศาสตร์ตะวันตกที่ภาษาไม่ได้จัดอยู่ในกลุ่มภาษาคำโดด ได้ให้ความสนใจในการประกอบสร้างคำในภาษากลุ่มไทเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากมีความโดดเด่น เป็นอัตลักษณ์ และแสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาทางภาษาของชาติพันธุ์ไทยอีกด้วย โดยมีวิธีการทางความหมายที่ชาญฉลาดละเอียดแยบยล ในขณะที่สามารถใช้สื่อสารได้อย่างชัดเจน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงมโนทัศน์ของเจ้าของภาษาได้เป็นอย่างดี ยกตัวอย่างเปรียบเทียบกับภาษาตะวันตกเช่น อังกฤษ ได้ตั้งในคำว่า *อมยิ้ม* ซึ่งตรงกับภาษาอังกฤษว่า *sucker* หรือ *lollipop* ประกอบจากการนำคำว่า *อม* 'to keep in the mouth' มาประสมกับ *ยิ้ม* 'to smile' เพื่อเรียกขนมชนิดหนึ่ง ทำด้วยน้ำตาล มีสีต่าง ๆ เป็นรูปกลม ๆ หรือแบน ๆ เสียบไม้ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556) ซึ่งมีความหมายในลักษณะนามนัยเชิงมโนทัศน์ (conceptual metonymy) สะท้อนให้เห็นถึงของหวานที่โปรดปรานของคนไทยโดยเฉพาะเด็ก ๆ ซึ่งรับประทานได้ทุกที่ทุกเวลา เมื่อได้รับประทานแล้วมีความสุข มีรอยยิ้ม การอมยิ้มซึ่งเป็นอาการหนึ่งเวลารับประทานของหวานชนิดนี้จึงเป็นต้นเค้าให้กับความหมายใหม่นี้ ในขณะที่คำว่า *sucker* หรือ *lollipop* ในภาษาอังกฤษไม่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงมโนทัศน์ของเจ้าของภาษาได้อย่างชัดเจนเท่า อีกตัวอย่างหนึ่งคือคำว่า *ลำเอียง* ซึ่งใกล้เคียงกับคำในภาษาอังกฤษจำนวนหนึ่ง เช่น *be biased be unfair* ฯลฯ ประกอบสร้างจาก *ลำ* 'long slender tapering objects' และ *เอียง* 'be bent' ซึ่งราชบัณฑิตยสถาน (2556) ได้ยกตัวอย่างความหมายของ *เอียง* ไว้เช่น *เรือเอียง เรือนเอียง* และให้ความหมายของคำว่า *ลำเอียง* ว่าหมายถึงเข้ากับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ไม่วางตัวเป็นกลาง หรือไม่เที่ยงตรงนั้น ก็พิจารณาได้ว่าความหมายของ *ลำเอียง* เป็นในลักษณะอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ (conceptual metaphor) ที่มีต้นเค้ามาจาก *เรือเอียง* ซึ่งเป็นลักษณะที่เมื่อมีคนไปกองอยู่ด้านใดด้านหนึ่งลำเรือก็จะเอียง แสดงให้เห็นถึงมโนทัศน์เกี่ยวกับวิถีชีวิตของคนไทยแต่ดั้งเดิมว่ามี *เรือ* เป็นพาหนะหนึ่งที่สำคัญ เนื่องจากคนไทยมักตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัยบริเวณที่ราบลุ่มมีแม่น้ำลำคลอง แต่เมื่อเปรียบเทียบกับคำที่ใช้สื่อความคิดนี้ในภาษาอังกฤษ คือ *be biased* หรือ *be unfair* ก็จะแสดงให้เห็นถึงมโนทัศน์ได้ไม่ชัดเจนเท่า เหล่านี้เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าคนไทยนั้นใช้ภูมิปัญญาทางภาษาซึ่งเป็นพื้นฐานความรู้ความสามารถทางภาษาที่มีอยู่อย่างแยบยลในการแก้ปัญหาเรื่องการสร้างคำใช้กับความคิดที่เกิดขึ้นใหม่หรือเข้ามาใหม่

อย่างมีประสิทธิภาพในการสื่อสาร มีความโปร่งใสชัดเจน ทำให้สามารถเข้าใจได้ง่ายโดยเห็นถึงภาพพจน์จากการเชื่อมโยงถึงสิ่งต่าง ๆ ที่จะนำมาอธิบายถึงความคิดใหม่นั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี นับว่าเป็นภูมิปัญญาในการใช้ภาษาที่สอดคล้องกับที่ราชบัณฑิตยสถาน (2556) ที่กล่าวไว้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดจากการแสวงหาความรู้เพื่อเอาชนะอุปสรรคทางธรรมชาติและทางสังคมที่จำเป็นในการดำรงชีวิต

ในบริบทประเทศไทยนั้น การศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับการประกอบสร้างคำที่ผ่านมามีมากมาย ซึ่งแต่เดิมได้พยายามที่จะจำแนกวิธีการประกอบสร้างคำโดยจัดเป็นประเภทต่าง ๆ ได้แก่ คำประสม คำประสาน คำซ้อน และคำซ้ำ โดยให้ความสนใจกับคำประสมมากที่สุด ซึ่งมีการวิเคราะห์ในหลายด้าน ทั้งด้านรูปแบบ วากยสัมพันธ์ อรรถศาสตร์ และความหมาย และมีหลายมุมมองในการวิเคราะห์ทั้งแนวไวยากรณ์รูปนัย (formal grammar) ไวยากรณ์โครงสร้าง (structural grammar) และไวยากรณ์หน้าที่นิยม (functional grammar) ในเรื่องรูปแบบและโครงสร้างนั้น มีการศึกษาวิจัยที่พยายามกำหนดเกณฑ์ในการพิจารณาคำประสมให้แตกต่างจากหน่วยไวยากรณ์อื่นที่มีโครงสร้างเหมือนกัน และแบ่งโครงสร้างคำประสมเป็นรูปแบบต่าง ๆ ดังที่เป็นที่ทราบกันดี เช่น นาม-นาม (เช่น รถไฟ พัดลม แม่บ้าน ฯลฯ) กริยา-กริยา (เช่น ดูแล เลี้ยงดู ช่วยเหลือ ฯลฯ) กริยา-นาม (เช่น ทำงาน เสียใจ กินโต๊ะ ฯลฯ) นาม-กริยา (เช่น ใจหาย คอตก ออกหัก ฯลฯ) ดังที่ปรากฏในการศึกษาแต่ดั้งเดิมมา ที่สำคัญเช่น Haas (1964) Mithum (1984) Panupong (1970) Udomphol (1964) อนงค์ เอียงอุบล (2528) ฯลฯ

ในด้านวากยสัมพันธ์มีงานวิจัยที่มีวิธีการและผลการศึกษาวิเคราะห์ต่างกัน ที่สำคัญ เช่น อนงค์ เอียงอุบล (2528) ใช้แนวคิดการวิเคราะห์ส่วนประชิด โดยแบ่งคำประสมเป็นสองรูปแบบ ได้แก่ ส่วนหลัก-ส่วนขยาย (เช่น ขวัญหนี ใจหาย ฯลฯ) และส่วนหลัก-ส่วนหลัก (เช่น กตคอ กลุ้มใจ ฯลฯ) ในขณะที่เพียรศิริ วงศ์วิภาณนท์ (2528) และชนิกา พรหมมาศ (2560) ใช้แนวคิดความสัมพันธ์ทางไวยากรณ์และเรียกคำกริยาประสมที่มีคำกริยาและคำนามประกอบกันว่าเป็นการประสมคำด้วยวิธีกลืนนาม โดยคำประกอบมีวากยสัมพันธ์เป็นแบบ ประธาน-กริยา (เช่น ใจร้อน ตาฝ้า ฯลฯ) และ กริยา-กรรม (เช่น อาบน้ำ กันท่า ฯลฯ) เหล่านี้เป็นต้น

ในด้านอรรถศาสตร์นั้น มีการศึกษาที่สำคัญ อาทิ เพียรศิริ วงศ์วิภาณนท์ (2528) และ อนงค์ เอียงอุบล (2528) มีผลการวิเคราะห์ที่สอดคล้องกันว่าคำนามจะมีความสัมพันธ์กับคำกริยาแบบต่าง ๆ เช่น เป็นผู้กระทำกริยา (เช่น ขวัญหนี ใจเต้น ฯลฯ) ผู้ประสบ (เช่น ปากหวาน ใจร้อน ฯลฯ) ผู้ถูกกระทำ (เช่น เก็บตัว ต่ำตา ฯลฯ) ผู้มีสภาพ (เช่น ขวัญอ่อน ใจแตก ฯลฯ) ผู้เสริมกริยา (เช่น ถือผิว เจริญอาหาร ฯลฯ) เครื่องมือ (เช่น ตกเบ็ด ใต้กรรม ฯลฯ) สถานที่ (เช่น จนมุม จิตตา ฯลฯ) สาเหตุ (เช่น แก่แดด ตื่นข่าว ฯลฯ) ผล (เช่น เข้าคู่ ตกกระ ฯลฯ) จุดหมาย (เช่น ชื่นคาน ตกฟาก ฯลฯ) และแหล่งเดิม (เช่น ถอดแบบ ออกพรรษา ฯลฯ)

ส่วนการศึกษาความหมายของคำกริยาประสมนั้น มีงานวิจัยที่สำคัญจำนวนหนึ่ง เช่น เพียรศิริ วงศ์วิภานนท์ (2528) วิไลวรรณ ขนิษฐานนท์ (2530) ฯลฯ ได้แบ่งคำประสมออกเป็น คำประสมที่มีความหมายประจำรูปโดยตรงจากคำมูล (เช่น *ชวนคอ ฉีดยา* ฯลฯ) และ คำประสมที่มีความหมายตามเจตนาผู้ใช้หรือเป็นอุปมาอุปไมย (เช่น *รับแขก ใส่ไฟ* ฯลฯ)

สำหรับการศึกษาเรื่องคำประสม คำซ้อน และคำซ้ำ นั้นยังมีความเห็นที่ไม่ค่อย สอดคล้องกัน ราชบัณฑิตยสถาน (2556) ให้คำจำกัดความของคำประสมว่าเป็นคำที่เกิดจากการนำคำตั้งแต่สองคำขึ้นไปมาประกอบกัน โดยที่คำใดคำหนึ่งหรือทั้งสองคำเกิดอย่างอิสระไม่ได้ เช่น *ชดช้อย ครั้นครั่ง* ฯลฯ ในขณะที่พระยาอนุমানราชชน (2517) กล่าวว่าคำซ้อนคือคำที่เกิดจากการนำคำมูลที่มีความหมายเหมือนหรือคล้ายคลึงไปในทางเดียวกันมาควบซ้อนกัน มีวัตถุประสงค์เพื่อไขความอีกคำหนึ่งให้ชัดเจนขึ้น เช่น *บ้านเรือน เตือดร้อน* ฯลฯ ซึ่งเพียรศิริ วงศ์วิภานนท์ (2531) ได้จำแนกความหมายที่คล้ายคลึงกันออกเป็นสามระดับ ได้แก่ คำพ้อง ความหมาย เช่น *ร่างกาย แก่ชรา* ฯลฯ คำเกือบพ้องความหมาย เช่น *มีดพร้า ทั้งสิ้น* ฯลฯ และ คำในอรรถเขตเดียวกัน เช่น *มัวหม่น พุดคุย* ฯลฯ นอกจากนี้ กาญจนา นาคสกุล (2502) ประพินท มโนมัยวิบูลย์ (2547) และเจ้า ฮวน (2555) ยังได้กล่าวรวมถึงคำซ้อนที่พ้องความหมาย อีกจำนวนหนึ่งที่รับเอาภาษาต่างประเทศหรือคำภาษาถิ่นมาควบซ้อนเพื่ออธิบายความหมาย ของคำ เช่น *ผลัดเปลี่ยน แต่งเถือก* ฯลฯ ซึ่งคำที่ขีดเส้นใต้เป็นคำที่มาจากภาษาเขมรและ ภาษาจีนตามลำดับ ต่อมาพูนพงษ์ งามเกษม และอัญชลี สิงห์น้อย (2555) ได้ขยายหมวดหมู่ คำซ้อนไปรวมถึงการนำคำที่มีความหมายตรงข้ามมาควบซ้อนกันด้วย เช่น *ได้เสีย ขาดเหลือ* ฯลฯ และกรมวิชาการ (2536) ได้ให้ขอบเขตของคำซ้อนที่กว้างกว่าคือเป็นการนำคำที่มีเสียงพ้องกัน มาควบซ้อนกันเกิดเป็นคำซ้อนเพื่อเสียง เช่น *เปรี้ยงปร้าง เปะปะ* ฯลฯ แต่ทว่าคำซ้อนกลุ่มหลังนี้ ไม่สอดคล้องกับราชบัณฑิตยสถาน (2556) ซึ่งได้จัดให้เป็นคำประสม นอกจากนี้ยังมีนักภาษา บางท่านกล่าวว่าคำที่นำมาควบซ้อนกันนั้นเกิดความหมายใหม่ แตกต่างออกไปจากคำมูลเดิม จึงเรียกว่าคำซ้อนเปลี่ยนความหมาย ดังที่ปรากฏในบรรจบ พันธุเมธา (2525) สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2544) และพูนพงษ์ งามเกษม (2549) ความคิดเห็นนี้ตรงกับกลุ่มคำที่ Haas (1964) จัดให้เป็น ประเภทคำประสมซ้อน ในขณะที่เรื่องเดช ปันเขื่อนขัติย์ (2541) จัดให้คำซ้อนเป็นคำประสม ประเภทหนึ่ง อีกทั้งคำที่นำมาซ้อนกันอาจมีพยางค์ซ้ำกันได้ เช่น *หลายคาบหลายครา เจ้าเรือนเจ้าที่ คนแก่คนแก่* ฯลฯ ซึ่งคุษฎีพร ชำนิโรศานต์ (2528) เรียกว่าคำซ้อนซ้ำ สำหรับ ในส่วนของคำซ้ำนั้น เรื่องเดช ปันเขื่อนขัติย์ (2541) นิยามว่าเป็นคำที่เกิดจากการนำคำมูลมา ซ้ำกันซึ่งมีความหมายเดี่ยว อาทิ *ปุด ๆ ยอง ๆ* ไม่สามารถแยกออกโดยพูดเป็นส่วน ๆ ได้ และ คำซ้ำอีกประเภทหนึ่งมีการเปลี่ยนเสียงวรรณยุกต์คำหลักเป็นเสียงวรรณยุกต์ตรี มีความหมาย เปลี่ยนแปลงไป เช่น *ดีดี งามงาม* ฯลฯ มีระดับความดีและงามมากกว่า *ดี* และ *งาม* ตามลำดับ

ในกรณีนี้คำซ้ำที่เกิดความหมายใหม่นี้บางการศึกษา อาทิ พระยาอุปกิตศิลปสาร (2548) ก็จัดให้เป็นคำประสมประเภทหนึ่งที่น่าคำมูลที่มีรูปซ้ำกันมารวมเป็นคำเดียว

แม้ว่างานวิจัยเหล่านี้จะพยายามจำแนกและให้คำจำกัดความต่าง ๆ เกี่ยวกับการประกอบสร้างคำในภาษาไทย ซึ่งมีคุณูปการต่อแวดวงภาษาศาสตร์ภาษาไทยอย่างยิ่ง อันจะส่งผลไปยังภาษาอื่น ๆ ในตระกูลไทด้วย แต่อย่างไรก็ตาม ด้วยความคิดเห็นที่ไม่ค่อยสอดคล้องตรงกันนี้ทำให้การอธิบายการประกอบสร้างคำในภาษาไทยไม่ชัดเจน โดยเฉพาะในกรณีของการประกอบสร้างคำที่มีคุณสมบัติของหลายหมวดหมู่ จึงเกิดปัญหาในการที่จะจัดให้เป็นหมวดหมู่ใดหมวดหมู่หนึ่งอย่างชัดเจนลงไป ไม่ว่าจะเป็นระหว่างคำซ้ำและคำซ้อน คำซ้อนและคำประสม ตลอดจนคำประสมกับการประกอบสร้างคำประเภทอื่น ๆ ที่มีความหมายเปลี่ยนแปลงไป

ที่จริงแล้วปัญหาในการจัดหมวดหมู่ดังกล่าวก็คือการที่นักภาษาศาสตร์ได้มองเห็นความเชื่อมโยงระหว่างหมวดหมู่ไวยากรณ์ต่าง ๆ นั้นเอง ซึ่งไม่ว่าจะเป็นในระดับคำด้วยกันหรือในระดับคำกับระดับที่ใหญ่กว่าคำ เช่น วลีหรือประโยค หากเราทำความเข้าใจได้ว่าธรรมชาติของหมวดหมู่หนึ่ง ๆ นั้นมีความซับซ้อนและหมวดหมู่ต่าง ๆ ปรากฏอย่างทับซ้อนและไล่เลื่อมกันเพราะมีการปรับเปลี่ยนหมวดหมู่อยู่ตลอดเวลา ก็จะนำไปสู่การอธิบายที่รับกันได้ด้วยดีจากทุกฝ่าย

มีงานวิจัยอีกจำนวนหนึ่ง อาทิ อัญชลี สิงห์น้อย (2548, 2551) นำเสนอหมวดหมู่ที่เป็นพลวัตของคำนามประสมและคำกริยาประสมและผลิตภาวะของคำประสม ซึ่งเป็นความพยายามที่จะแสดงให้เห็นว่าคำประสมในภาษาไทยเป็นหมวดหมู่ไวยากรณ์ที่มีการปรับเปลี่ยนมาจากหมวดหมู่อื่น ๆ ทั้งในระดับคำด้วยกันเอง ระดับวลี และระดับประโยค ซึ่งขณะเกิดกระบวนการปรับเปลี่ยนนั้นจะเห็นการทับซ้อนกันของหมวดหมู่ต่าง ๆ จึงไม่สามารถพิจารณาแยกขาดจากกันได้ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา แสดงให้เห็นว่าคำประสมเป็นหน่วยไวยากรณ์ที่มีผลิตภาวะสูง ผลิตสร้างได้ตลอดเวลา ฉะนั้นหากเราไม่เข้าใจธรรมชาติของหมวดหมู่อย่างแท้จริงเช่นนี้แล้ว จะทำให้เกิดความยุ่งยากและสับสนได้ในการที่จะระบุรูปภาษาที่กำกวมให้เป็นหมวดหมู่ใดหมวดหมู่หนึ่งอย่างตายตัว ส่วนการศึกษาการประกอบสร้างคำในภาษาชาติพันธุ์ไทในประเทศไทยที่ผ่านมาั้นปรากฏในบางภาษาเท่านั้น ได้แก่ การประสมคำในภาษาไทย (พรณิดา ชันธพัทธ์, 2548; อัญชลี สิงห์น้อย วงศ์วัฒนา, 2561) การประสมคำในภาษาไทยดำ (อัญชลี สิงห์น้อย วงศ์วัฒนา, 2559; Wongwattana, 2016) การประสมคำในภาษาไทยครั้ง (อัญชลี สิงห์น้อย วงศ์วัฒนา, 2560; Wongwattana, 2018) อย่างไรก็ตาม การศึกษาดังกล่าวก็ยังไม่ได้ทำให้เห็นภาพรวมของการประกอบสร้างคำในภาษาตระกูลไทเนื่องจากศึกษาเป็นรายภาษาและมีจำนวนจำกัดอยู่ที่ไม่กี่ภาษา ดังนั้นการศึกษาเกี่ยวกับวิธีการประกอบสร้างคำในภาษาชาติพันธุ์ไทในภาพรวมจากหลายภาษาในลักษณะของหมวดหมู่อย่างเป็นพลวัตและ

ความสัมพันธ์ระหว่างหมวดหมู่จะช่วยให้วิทยาหน่วยคำ (morphology) ในภาษาตระกูลไทชัดเจนขึ้น

1.1 วัตถุประสงค์

งานวิจัยนี้ศึกษาภูมิปัญญาทางภาษาในการประกอบสร้างคำในภาษาชาติพันธุ์ไทในบริบทประเทศไทยโดยมุ่งศึกษาสองประเด็นหลักดังนี้

1.1.1 เพื่อจำแนกหมวดหมู่วิธีการประกอบสร้างคำจากคำเดิมที่ปรากฏอยู่แล้ว

1.1.2 เพื่อศึกษาลักษณะโครงสร้างของหมวดหมู่วิธีการประกอบสร้างคำแต่ละวิธีและความสัมพันธ์ระหว่างหมวดหมู่ต่าง ๆ

1.2 แนวคิดและทฤษฎี

แนวคิดและทฤษฎีสำคัญที่เป็นพื้นฐานของการวิเคราะห์ในงานวิจัยนี้คือภาษาศาสตร์ปริชาน (Cognitive Linguistics) อาทิ อรรถศาสตร์ปริชาน (Cognitive Semantics) ในแบบของ Lakoff (1987, 1993) ทฤษฎีต้นแบบ (Prototype Theory) นำโดย Rosch (1977, 1978) และ Givón (1986) และไวยากรณ์หน้าที่นิยมเชิงแบบลักษณ์ (Functional-Typological Grammar) นำโดย Givón (1986, 2001) และ DeLancey (1997)

อรรถศาสตร์ปริชานเป็นทฤษฎีที่มุ่งศึกษาความหมายของคำโดยพิจารณาหมวดหมู่และโครงสร้างหมวดหมู่คำเป็นสำคัญ ซึ่งผลของการศึกษาสามารถแสดงมโนทัศน์หรือโลกทัศน์และวัฒนธรรมของเจ้าของภาษาได้ การศึกษาความหมายแนวนี้มีความเห็นว่าการที่จะทำความเข้าใจสรรพสิ่งใดก็ตามในโลกนี้ ต้องทำความเข้าใจทั้งหมดหมู่ ไม่ใช่แต่สิ่ง ๆ นั้นเพียงลำพังในทัศนะเดิมซึ่งเป็นมุมมองแบบวัตถุนิยม (objectivist view) นั้นหมวดหมู่คือการมีคุณสมบัติร่วม (common properties) แต่อรรถศาสตร์ปริชานมีความเห็นว่าหมวดหมู่มีความซับซ้อนมากกว่าเนื่องจากสรรพสิ่งต่าง ๆ มีความซับซ้อนในตัวเอง เจ้าของภาษาจะจัดหมวดหมู่สรรพสิ่งต่าง ๆ ตามลักษณะธรรมชาติของสรรพสิ่งนั้น ๆ โดยใช้ประสบการณ์ การรับรู้ และพื้นฐานทางวัฒนธรรม ประกอบกับการใช้กลไกทางจินตนาการ เช่น อุปมาอุปไมย (metaphor) นามนัย (metonymy) ฯลฯ ดังนั้นการเป็นหมวดหมู่นั้น สมาชิกไม่จำเป็นต้องมีคุณสมบัติร่วมกันเสมอไป สิ่งต่าง ๆ สามารถเป็นสมาชิกในหมวดหมู่เดียวกันโดยเชื่อมโยงกันเป็นลูกโซ่ และที่สำคัญหมวดหมู่ในแนวอรรถศาสตร์ปริชานนี้มีความเป็นพลวัตเปลี่ยนแปลงได้ สามารถขยายได้ในเชิงอุปมาอุปไมยโดยไปทับซ้อนกับหมวดหมู่อื่น ๆ (Lakoff, 1987) โดย Lakoff (1987, p. 16) ได้ยกตัวอย่างหมวดหมู่ที่สมาชิกทุกตัวไม่ได้มีคุณสมบัติร่วมกันคือ เกม (game) ซึ่ง หมากกรุก (chess) และ หมากล้อม (go) ต่างก็เป็นเกมหรือการแข่งขันที่ต้องใช้ทักษะและกลยุทธ์ที่สั่งสมมา หมากกรุก และ ไพ่โป๊กเกอร์ (poker) ก็เป็นการแข่งขันทั้งคู่ ไพ่โป๊กเกอร์ และ อีแก่ (old maid) ต่างก็เป็นการเล่นไพ่ (card game) ดังนั้นหมวดหมู่เกมจึงมีสมาชิกที่แม้จะไม่ได้มีคุณสมบัติร่วมกันทุกตัว แต่ก็มีคุณสมบัติเชื่อมโยงกันเป็นทอด ๆ ไป

การพิจารณาหมวดหมู่ในฐานะโครงสร้างที่ซับซ้อนดังกล่าวนี้เองมีที่มาจากทฤษฎีต้นแบบ ในแนวคิดทฤษฎีต้นแบบนั้น ในแต่ละหมวดหมู่จะมีสมาชิกที่มีคุณสมบัติของหมวดหมู่ไม่เท่าเทียมกัน สมาชิกในส่วนบริเวณที่ไม่ซับซ้อนจะสามารถเป็นตัวแทนของหมวดหมู่ได้ดีที่สุด คือสามารถแสดงคุณสมบัติสำคัญของสมาชิกส่วนใหญ่ได้ดีที่สุด เรียกว่าสมาชิกต้นแบบ (prototype members) ซึ่งปรากฏเป็นจำนวนมาก ส่วนสมาชิกในส่วนที่อยู่ในบริเวณทับซ้อนกันจะแสดงคุณสมบัติของหมวดหมู่ได้น้อยลง ยิ่งเป็นสมาชิกที่อยู่ในบริเวณที่มีการทับซ้อนกันของจำนวนหมวดหมู่มากเท่าใด ก็จะเป็นตัวแทนของหมวดหมู่นั้นได้ดีน้อยลงไปเท่านั้น โดยไล่ระดับต่อเนื่องจากการเป็นตัวแทนที่ดีที่สุดไปหาการเป็นตัวแทนที่ไม่ดี จนกระทั่งไม่สามารถเป็นตัวแทนของหมวดหมู่เดิมได้ หรือกลายเป็นสมาชิกของหมวดหมู่อื่นไปเลย หมวดหมู่มจึงมีลักษณะเป็นแบบที่ DeLancey (1997) เรียกว่าการไล่แหล่ของหมวดหมู่ (gradience of categories) ดังที่อัญชลี สิงห์น้อย (2551) ได้แสดงให้เห็นว่าหมวดหมู่คำนาม (noun) คำบ่งกลุ่มนาม (class term) และคำลักษณนาม (classifier) ในภาษาไทยนั้นทับซ้อนและไล่แหล่กัน คำเช่น *สับประรด พุทรา เหล็ก ฟีน ฯลฯ* เป็นตัวแทนที่ดีที่สุดของหมวดหมู่คำนาม ในขณะที่คำ เช่น *ลำ สาย ดวง ฯลฯ* เป็นตัวแทนของหมวดหมู่คำนามได้ไม่ดีเท่าเนื่องจากทำหน้าที่ไวยากรณ์อื่นด้วย คือเป็นคำบ่งกลุ่มนามซึ่งปรากฏในตำแหน่งหน้าของคำประสม เช่น *ลำธาร สายน้ำ ดวงดาว ฯลฯ* และไม่สามารถปรากฏโดยลำพังได้เหมือนคำนามทั่วไป และคำเช่น *เล่ม อัน ฯลฯ* ปรากฏเป็นคำบ่งกลุ่มนามในบางบริบทเท่านั้น ดังในคำว่า *เล่มเกวียน อันหมาก ฯลฯ* ในขณะที่ปรากฏเป็นคำลักษณนามที่ใช้กันทั่วไป เช่น *หนังสือหนึ่งเล่ม ไม้หนึ่งอัน ฯลฯ*

กลไกจินตนาการที่สำคัญของอรรถศาสตร์ปริชานคืออุปลักษณ์และนามนัยเชิงมโนทัศน์ (conceptual metaphor and metonymy) ซึ่งเป็นแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการทำความเข้าใจต่อโลก และการให้เหตุผลกับความคิดต่าง ๆ ที่มักสะท้อนให้เห็นด้วยภาษา อุปลักษณ์และนามนัยเชิงมโนทัศน์เกี่ยวข้องอย่างมากในการใช้ชีวิตประจำวัน ซึ่งไม่จำกัดอยู่เฉพาะกับภาษาเท่านั้น (ดังเช่นที่ปรากฏในวรรณกรรม) ยังเป็นเรื่องของความคิด (thought) และการกระทำ (action) อีกด้วย ไม่ว่าจะเป็นจะคิด ทำ หรือพูด ล้วนอยู่บนพื้นฐานของอุปลักษณ์และนามนัยทั้งสิ้น ดังนั้นอุปลักษณ์และนามนัยจึงเป็นเรื่องธรรมชาติหรือพื้นฐานของมนุษย์ ในส่วนของความคิดเรื่องอุปลักษณ์นั้นได้แบ่งออกเป็นสองแนวคือ แนวความคล้ายคลึง (resemblance) และแนวสหสัมพันธ์ในประสบการณ์ (correlation in experience) อุปลักษณ์ความคล้ายคลึงเป็นแนวคิดการเปรียบเทียบ ซึ่งมีต้นเค้า (source domain) เป็นสิ่งอื่นที่มีความเด่นหรือชัดเจนกว่าเป้าหมาย (target domain) ซึ่งต้นเค้ามักเป็นสิ่งแวดล้อมในวัฒนธรรมนั้น ๆ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งของ คน สัตว์ หรือพืชก็ตาม ยกตัวอย่างเช่นความคิดหนึ่งได้มีการกล่าวถึงในนามของพืชในเชิงเปรียบเทียบ คือ [คนคือพืช] (PEOPLE ARE PLANTS) ดังที่ปรากฏเป็นชื่อภาพยนตร์ว่า *The Tree of Life* (Zeng, 2019) ซึ่งอยู่บนพื้นฐานความคิดเกี่ยวกับธรรมชาติที่ว่าพืชยอมมีวันเหี่ยวเฉาและตายไป โดยพืชเป็นต้นเค้า

และผู้คนเป็นเป้าหมาย และในการเชื่อมโยงนี้ยังแสดงความคิดย่อย ๆ ต่อไปอีกเกี่ยวกับภาวะปราศจากพืชผล (barren) และภาวะอุดมสมบูรณ์ (fertile) ของพืชต้นเค้่า ซึ่งปรากฏให้เห็นจากการใช้ถ้อยคำว่า *หว่านเมล็ด (sow a seed) งอกงาม (grow) เบ่งบาน (blossom) และ ออกผล (bear fruit)* กับผู้คนเป้าหมายในภาพยนตร์เรื่องนี้

นอกจากนี้ยังมีการจำแนกอุปลักษณ์ในเชิงประวัติออกเป็นอุปลักษณ์แบบแผน (conventional metaphor) ซึ่งมีบรรจุในพจนานุกรมแล้ว และอุปลักษณ์ใหม่ (novel metaphor) ซึ่งไม่มีบรรจุในพจนานุกรม ยังคงต้องอาศัยบริบทในการตีความ (Holme, 2004) อย่างไรก็ตาม Recanati (2004) ได้เสนอแนะว่านอกจากอุปลักษณ์ใหม่แล้ว อุปลักษณ์แบบแผนก็ยังคงต้องอาศัยบริบททางวัฒนธรรมปฏิบัติศาสตร์ในการตีความเช่นกัน และ Wongwattana (2022, p. 15) ก็พบว่าพจนานุกรมไม่สามารถเป็นเครื่องมือในการระบุความแตกต่างดังกล่าวได้ดีเท่าบริบทในการใช้ภาษา โดยยกตัวอย่างคำเรียกชิ้นส่วนรถยนต์เชิงอุปลักษณ์จำนวนหนึ่งซึ่งมีความซับซ้อนในการระบุต้นเค้่าหรือระบุได้ยากกว่าคำอื่น ๆ กล่าวคือไม่สามารถระบุต้นเค้่าได้โดยตรงชั้นเดียว ต้องระบุผ่านต้นเค้่าชั้นอื่นอีก และการตีความต้นเค้่าแต่ละชั้นก็อาศัยบริบททางปฏิบัติศาสตร์ที่แตกต่างกัน เช่น คำว่า *ลูกหมาก* หรือ *ball joint* ในภาษาอังกฤษ หากจะระบุต้นเค้่าบนพื้นฐานของความคิดเรื่องพืชคือ *ลูกหมาก* หรือ *ผลหมาก (betel nut)* ก็ยากที่จะเชื่อมโยงอย่างเป็นที่เข้าใจได้ แต่ถ้าพิจารณาเหตุผลเรื่องรูปร่างหรือตำแหน่งของชิ้นส่วนนี้ซึ่งมีรูปร่างคล้ายอวัยวะเพศชายและอยู่ในส่วนล่างของรถยนต์ ก็จะทำให้การเชื่อมโยงไปสู่อวัยวะส่วนหนึ่งของเพศชายที่เรียกว่า *ลูกหมาก (prostate)* ได้ง่ายขึ้น ซึ่งลูกหมากที่เป็นอวัยวะนี้เรียกตามผลหมากเนื่องจากมีลักษณะคล้ายและขนาดเท่า ๆ กัน ดังนั้นคำเรียกชิ้นส่วนรถยนต์ *ลูกหมาก* นี้มีต้นเค้่าชั้นที่หนึ่งคือ *ลูกหมาก* อวัยวะส่วนหนึ่งของเพศชาย ซึ่งมีต้นเค้่าคือ *ลูกหมาก* หรือ *ผลหมาก* อีกต่อหนึ่งโดยเป็นอุปลักษณ์แบบแผนทั้งคู่เนื่องจากต่างก็มีบรรจุในพจนานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556)

ส่วนอุปลักษณ์สหสัมพันธ์ในประสบการณ์เป็นกรอบจินตภาพ (image schema) ที่เชื่อมโยงระหว่างประสบการณ์ทางกายภาพในลักษณะสองขั้วที่เป็นอิสระจากกัน มักได้แก่ประสบการณ์ด้านทิศทาง (ORIENTATION) ซึ่งมีแนวคิดหลัก เช่น ขึ้น-ลง เข้า-ออก หน้า-หลัง เปิด-ปิด ฯลฯ ประสบการณ์ด้านบรรจุภัณฑ์ (CONTAINER) เช่น ใน-นอก เต็ม-ว่าง ฯลฯ และอาจมีประสบการณ์ด้านอื่น ๆ อีก เช่น เส้นทาง (PATH) ส่วน-ทั้งหมด (PART-WHOLE) ฯลฯ

ในส่วนของนามนัยเชิงมโนทัศน์นั้นเป็นปริชานชั้นพื้นฐานว่าด้วยการใช้ลักษณะของสิ่งต่าง ๆ ที่สามารถเข้าใจได้ดีหรือรับรู้ได้ง่ายในวัฒนธรรมนั้น ๆ แทนอีกสิ่งหนึ่งที่สัมพันธ์กันแตกต่างจากอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ที่มีต้นเค้่าเป็นสิ่งที่อื่นที่ไม่สัมพันธ์กับเป้าหมาย (Warren, 1999) ทั้งนี้ Lakoff and Johnson (1980) ได้นำเสนอความสัมพันธ์ในลักษณะของนามนัยหลายรูปแบบ ที่พบบ่อยได้แก่ [A PART FOR THE WHOLE] [THE PLACE FOR AN INSTITUTION] [THE PLACE OF EVENT]

เป็นต้น ดังตัวอย่าง เช่น ผักหนาม (คือช่อดอกซึ่งมีหนามเป็นส่วนที่เด่น) เขาผ่านสงครามเวียดนามมาแล้ว (เป็นสงครามระหว่างเวียดนามและอเมริกาในประเทศเวียดนาม ซึ่งขึ้นชื่อว่าเป็นการทำสงครามที่ทำลายขวัญของชาวอเมริกันอยู่ไม่น้อย) เส้นทางสู่ฮอลลีวูด (ฮอลลีวูดเป็นชื่อเขตในนครลอสแอนเจลิส รัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา มีชื่อเสียงเป็นศูนย์กลางการทำภาพยนตร์) ตามลำดับ

สำหรับการวิเคราะห์ด้านวากยสัมพันธ์นั้นไวยากรณ์หน้าที่นิยมเชิงแบบลักษณ์ (Functional-Typological Grammar) พิจารณาประโยคบนพื้นฐานโครงสร้างหน่วยนามร่วม (argument structure) ซึ่งเป็นโครงสร้างที่ผู้ร่วมเหตุการณ์หรือหน่วยนามร่วม (argument) ในบทบาทต่าง ๆ ปรากฏร่วมกับหน่วยกริยาเพื่อสร้างหน่วยความหรือประโยค และใช้เป็นแนวทางในการอธิบายประโยคชนิดต่าง ๆ ซึ่งประโยคแต่ละชนิดนั้นจะมีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับกลุ่มของกริยาเนื่องจากพิจารณาว่ากริยาเป็นแก่นความ (nucleus) ของประโยค ซึ่งกริยาแบ่งได้เป็นสามกลุ่มหลักได้แก่ สภาพการณ์ (state) เหตุการณ์ (event) และการกระทำ (action) ทั้งนี้หน่วยนามร่วมหนึ่ง ๆ จะแสดงความสัมพันธ์เชิงไวยากรณ์ (grammatical relation) กับกริยาหลักของประโยค โดยมีบทบาทเป็นประธาน (subject) กรรมตรง (object) กรรมอ้อม (indirect object) ภาคแสดง (predicate) หรือวิเศษณ์ (adverbial) และแสดงบทบาทเชิงอรรถศาสตร์ ได้แก่ ผู้กระทำ (agent) ผู้ทรงสภาพ (patient) ผู้รับรู้ (dative) ผู้ได้ประโยชน์ (benefactive) ผู้ได้รับ (dative-benefactive) เครื่องมือ (instrument) ผู้ร่วมกระทำ (associative) สถานที่ (locative) หรือลักษณะเหตุการณ์ (manner) ซึ่งกริยาแต่ละชนิดจะแสดงชุดของหน่วยนามร่วมที่แตกต่างกัน ดังนั้นประโยคจึงอธิบายได้ในลักษณะที่เป็นกรอบคู่ปฏิภาคระหว่างความสัมพันธ์เชิงไวยากรณ์และบทบาทเชิงอรรถศาสตร์ของหน่วยนามร่วม ซึ่งกลุ่มของคู่ปฏิภาคที่มีลักษณะแตกต่างกันก็จะทำให้ประโยคเป็นชนิดที่แตกต่างกันด้วย ดังแสดงได้เป็นแผนภาพต่อไปนี้

แผนภาพที่ 1

กรอบชุดคู่ปฏิภาคในประโยคพื้นฐาน

หน่วยนามร่วมมีหลายสถานะคือเป็นได้ทั้งคำ วลี และประโยค โดยต้นแบบคือนามวลี ซึ่งประกอบด้วยส่วนหลัก (head) คือ คำนาม และส่วนขยาย (modifier) เช่น คำกำกับนาม คุณสมบัติ ปริมาณ เหตุการณ์ ฯลฯ ประโยคและวลีอาจอยู่ในสถานะที่ทับซ้อนกันได้ ดังปรากฏการณ์ที่ประโยคหรือกริยากลายเป็นนาม (nominalization) นอกจากประโยคพื้นฐานแล้วยังปรากฏหน่วยสร้างประโยคที่แปรไปจากพื้นฐานเพื่อใช้สื่อสารในบริบทเฉพาะ เช่น หน่วยสร้างกรรมวาจก (passive construction) หน่วยสร้างเจาะเน้นต่าง (contrastive-focus construction) หน่วยสร้างหัวเรื่องเด่น (marked-topic construction) ฯลฯ

1.3 วิธีวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย “ระบบการประกอบสร้างคำในภาษาตระกูลไท : กรณีศึกษาภาษาชาติพันธุ์ไทในบริบทไทย” สนับสนุนทุนวิจัยโดยคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร แหล่งข้อมูลจากรายงานการวิจัยในโครงการ “ภูมิปัญญาทางภาษาและการสืบสานภาษากลุ่มชาติพันธุ์ไทภาคเหนือตอนล่าง : กระบวนทัศน์ใหม่ในการศึกษาภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่น” ปี พ.ศ. 2558-2560 (อัญชลี สิงห์น้อย วงศ์วัฒนา และคณะ, 2559, 2560, 2561) โดยคัดเลือกข้อมูลสำหรับการวิเคราะห์หาวิธีการประกอบสร้างคำจากคำเรียกบุคคล สัตว์ พืช สิ่งของเครื่องใช้ พิธีกรรม และความเชื่อต่าง ๆ ในภาษาชาติพันธุ์ไทในภูมิภาคเหนือตอนล่าง ซึ่งได้แก่ ภาษาไทย ไทดำ ไทครั้ง ไทใหญ่ ไทพวน ไทหล่ม ไทนครไทย และไทยวน¹ จำนวนไม่ต่ำกว่า 2,000 คำ มีกระบวนการวิเคราะห์แนวภาษาศาสตร์ปริชานผลการวิจัยดังที่นำเสนอในหัวข้อต่อไปนี้

2. วิธีการประกอบสร้างคำในภาษาชาติพันธุ์ไท

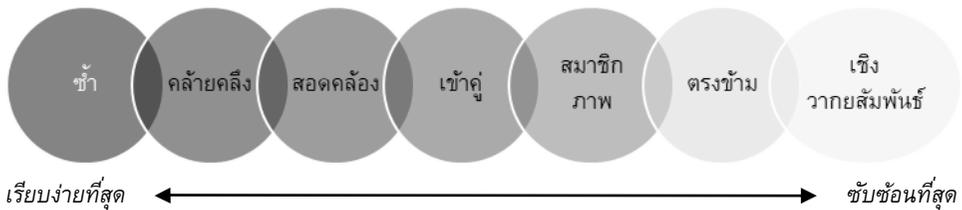
การประกอบสร้างคำในภาษาชาติพันธุ์ไทแสดงภูมิปัญญาทางภาษาในการสร้างคำใหม่ โดยนำคำเดิมที่มีอยู่แล้วมาประกอบเรียงต่อกันเพื่อสร้างคำที่มีความหมายใหม่แตกต่างไปจากคำเดิมที่เปลี่ยนสถานะมาเป็นสมาชิกคำ โดยใช้วิธีการผูกสัมพันธ์ทางความหมายระหว่างคำสมาชิกอย่างละเอียดหลากหลายวิธี ซึ่งอย่างน้อยมีความแตกต่างอย่างชัดเจน 7 วิธีได้แก่ วิธีความหมายซ้ำ (semantic repetition) ความหมายคล้ายคลึง (semantic similarity) ความหมายสอดคล้อง (semantic consistency) ความหมายเข้าคู่ (semantic pairing) ความหมายสมาชิกภาพ (semantic membership) ความหมายตรงข้าม (semantic opposition) และความหมายเชิงวากยสัมพันธ์ (syntactic meaning) ซึ่งความสัมพันธ์ทั้ง 7 ลักษณะนี้ปรากฏเป็นหมวดหมู่ที่

¹ เนื่องจากกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้อาศัยอยู่ในประเทศไทย จึงสามารถเรียกภาษาชาติพันธุ์เหล่านี้ว่าเป็นภาษาไทยดำ ไทยครั้ง ไทยใหญ่ ไทยพวน ไทยหล่ม ไทยนครไทย และไทยวน ได้ตามเหตุผลที่หลากหลาย

ไล่เหลื่อมทับซ้อนกันไม่สามารถตัดขาดจากกันได้ โดยมีลำดับการไล่เหลื่อมจากชั่วภาวะการประกอบสร้างที่เรียบง่ายที่สุดซึ่งเป็นการสัมพันธ์เชิงศัพท์ (lexical relation) คือ ให้ความหมายซ้ำ ซึ่งมีคำสมาธิเป็นคำเดียวกัน ในลักษณะความหมายเดียวกัน และความสัมพันธ์ในลักษณะความหมายเดียวกันนี้ค่อย ๆ ห่างออกไปตามลำดับ คือ ให้ความหมายคล้ายคลึง ให้ความหมายสอดคล้อง ให้ความหมายเข้าคู่ ให้ความหมายสมาชิกภาพ ให้ความหมายตรงข้าม จนถึงให้ความหมายเชิงวากยสัมพันธ์ ซึ่งเป็นชั่วภาวะการประกอบสร้างที่ซับซ้อนที่สุดคือ ซึ่งคำสมาธิไม่มีความสัมพันธ์เชิงศัพท์แต่อย่างใด หากเป็นความหมายที่มีที่มาคล้ายกับวากยสัมพันธ์วิธีหรือประโยค สภาวะการไล่เหลื่อมดังกล่าวแสดงเป็นแผนภาพ

แผนภาพที่ 2

สภาวะการไล่เหลื่อมของวิธีการประกอบสร้างคำในภาษาชาติพันธุ์ไท

ทั้งนี้คำที่ประกอบสร้างด้วยวิธีความหมายซ้ำสอดคล้องกับการศึกษาที่ผ่านมาส่วนใหญ่เรียกว่า “คำซ้ำ” และ “คำประสม” คำที่ประกอบสร้างด้วยวิธีความหมายคล้ายคลึง ความหมายสอดคล้อง ความหมายเข้าคู่ ความหมายสมาชิกภาพ และความหมายตรงข้าม สอดคล้องกับที่เรียกว่า “คำซ้อน” ส่วนคำที่ประกอบสร้างด้วยวิธีความหมายเชิงวากยสัมพันธ์นั้นเรียกว่า “คำประสม” นั้นเอง อย่างไรก็ตาม แต่ละหมวดหมู่มีโครงสร้างที่ซับซ้อนโดยประกอบด้วยคำสมาธิต้นแบบและคำสมาธิที่ลดหลั่นความเป็นต้นแบบในลักษณะที่เหลื่อมกันเป็นลำดับ ส่วนในเชิงปริชานนั้น หมวดหมู่คำ 6 ประเภทแรกแสดงความหมายแบบนามนัยเชิงมโนทัศน์ ในขณะที่หมวดหมู่ที่ 7 แสดงทั้งแบบนามนัยและอุปลักษณะเชิงมโนทัศน์ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 วิธีความหมายซ้ำ

วิธีความหมายซ้ำ หมายถึง การประกอบสร้างคำด้วยการซ้ำคำหรือซ้ำความหมาย โดยปรากฏหลายกลวิธีที่แตกต่างกัน ทั้งที่เป็นต้นแบบและที่ลดความเป็นต้นแบบ

2.1.1 กลวิธีการซ้ำต้นแบบ

กลวิธีการซ้ำต้นแบบคือการนำคำเดิมมาเรียงต่อกันเพื่อสร้างคำที่มีความหมายใหม่ โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงรูป ความหมายใหม่ที่ได้จะแตกต่างจากคำเดิมในด้านวิจันปฏิบัติศาสตร์มากกว่าจะเป็นในเชิงอรรถศาสตร์ ดังตัวอย่างในภาษาไทย

(1)	ก.	เดินไปเรื่อย ๆ	'เดินต่อไป'
	ข.	เดินไปเรื่อย	'เดินไปอย่างไร้จุดหมาย'

ในภาษาชาติพันธุ์ไทอื่น ๆ ก็พบเป็นปกติ ดังตัวอย่าง

(2)	ก.	kǐn tʰəŋ-tʰəŋ
กิน ช้า-ช้า
'กินช้า ๆ น้อย'	(ไทใหญ่)
	ข.	sú:p-sú:p
เสก-เสก
'เสกคาถาไปเรื่อย ๆ'	(ไทครั้ง)
	ค.	ji:n líaŋ-líaŋ
ยีน เรียง-เรียง
'ยีนเป็นแถว'	(ไทดำ)

2.1.2 กลวิธีการซ้ำที่ลดความเป็นต้นแบบ

กลวิธีการซ้ำคำที่ลดความเป็นต้นแบบ คือ การซ้ำที่มีการเปลี่ยนแปลงของรูปหรือหน่วยเสียงในคำสมาชิหนึ่ง จนไม่สามารถกลับไปปรากฏอย่างอิสระได้เหมือนเดิม ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้ก็ปรากฏลดหลั่นจากความเป็นต้นแบบลงไปเรื่อย ๆ จากหน่วยเสียงรอง (suprasegment) คือวรรณยุกต์ซึ่งสำคัญน้อยที่สุดในคำ ไปยังหน่วยเสียงหลัก (segment) คือพยัญชนะซึ่งเป็นขอบของพยางค์ สระซึ่งเป็นแกนของพยางค์ จนกระทั่งเปลี่ยนแปลงทั้งสระและพยัญชนะ ซึ่งมีความเป็นต้นแบบน้อยที่สุดในคำซ้ำประเภทนี้ สมาชิกที่เป็นคำดั้งเดิมปรากฏทั้งตำแหน่งหน้าและหลัง ในตัวอย่างต่อไปนี้ สมาชิกที่เปลี่ยนแปลงเป็นคำที่ขีดเส้นใต้

1) กลวิธีการซ้ำเปลี่ยนวรรณยุกต์ เพื่อสร้างคำใหม่ที่เป็นการเน้น ดังตัวอย่างจากภาษาไทย

(3)	<u>hó:m</u> -hǎ:m	หอม-หอม	'หอมมาก/หอมจริง'

2) กลวิธีการซ้ำเปลี่ยนพยัญชนะ เพื่อความหมายใหม่ที่กว้างขึ้น ไม่เฉพาะเจาะจงเหมือนเดิม โดยเปลี่ยนได้ทั้งพยัญชนะต้นและท้าย ดังที่พบในภาษาไทยดำ

- (4) ก. พยัญชนะต้น
lôn-sôn หล่น-หล่น 'ตกหล่น'
ข. พยัญชนะท้าย
ŋwan-ŋwak หั่น-หั่น 'หั่นไปหั่นมา'

การซ้ำเปลี่ยนพยัญชนะอาจเปลี่ยนหน่วยเสียงวรรณยุกต์ด้วย พบในภาษาไทยใหญ่

- (5) ŋǎw-kǎw โงกเงก-โงกเงก 'สัปหงก/ โงกเงกไปมา'

3) กลวิธีการซ้ำเปลี่ยนสระ เพื่อสร้างความหมายใหม่ที่กว้างขึ้น ไม่เฉพาะเจาะจงเหมือนเดิม ดังที่พบในภาษาไทยครั้ง

- (6) jiám-ja:m เยื่อน-เยื่อน 'เยียมเยื่อน'

การซ้ำเปลี่ยนสระอาจมีการเปลี่ยนหน่วยเสียงวรรณยุกต์ร่วมด้วยดังในภาษาไทยดำ

- (7) p^há:n-p^hian พาน-พาน 'สำรับ (เช่นไหว้บรรพบุรุษ)'

4) กลวิธีการซ้ำเปลี่ยนทั้งสระและพยัญชนะ เพื่อสร้างความหมายใหม่ที่กว้างขึ้น ไม่เฉพาะเจาะจงเหมือนเดิม ดังที่พบในภาษาไทยใหญ่

- (8) tum-taj ไท-ไท 'ไทใหญ่ทั้งหลาย'

การซ้ำเปลี่ยนสระและพยัญชนะอาจมีการเปลี่ยนหน่วยเสียงวรรณยุกต์ร่วมด้วย ดังที่พบในภาษาไทยดำ

- (9) niʔ-niam จักจี้-จักจี้ 'จักจี้ชอบกล'

นอกจากการซ้ำสองคำซึ่งเป็นลักษณะพื้นฐานแล้ว ยังพบการซ้ำที่มีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้นตามลำดับ ได้แก่ การซ้ำสามคำซึ่งเป็นการนำคำเดิมมาประกอบซ้ำกันสามครั้งโดยปรากฏทั้งการซ้ำไม่เปลี่ยนเสียงและการซ้ำเปลี่ยนเสียง ความหมายใหม่ที่ได้อาจแตกต่างจากการซ้ำคำสองครั้ง และแตกต่างจากคำเดิมที่เป็นคำตั้งต้น ในภาษาไทยปรากฏการซ้ำสามคำแบบไม่เปลี่ยนเสียง โดยมีความหมายใหม่ที่แตกต่างไปในเชิงวจนปฏิบัติศาสตร์ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

(10)	ก. ดี-ดี-ดี	ดังในประโยค	ทำดีแล้ว	ใช้กล่าวชม
	ข. ดี-ดี	ดังในประโยค	ทำดี ๆ	ใช้บ่งกระทำ
	ค. ดี	ดังในประโยค	ทำดีได้ดี	ใช้ชี้แนะ

ในภาษาไทยครั้งก็ปรากฏการซ้ำสามครั้งซึ่งเป็นการซ้ำเปลี่ยนเสียง ซึ่งในการซ้ำแต่ละครั้งมีการเปลี่ยนแปลงที่ต่างต่างกัน โดยการซ้ำครั้งที่สามมีความหมายประจำรูปคำหรือเชิงอรรถศาสตร์ในลักษณะที่กว้างที่สุดแตกต่างจากการซ้ำสองครั้งและคำตั้งต้นตามลำดับ ดังตัวอย่าง

(11)	ก.	<u>ji:-jóŋ</u> -ja:m	เยี่ยม-เยี่ยม-เยี่ยม	'ไปมาหาสู่'	ความหมายกว้างที่สุด
	ข.	<u>jiam</u> -ja:m	เยี่ยม-เยี่ยม	'เยี่ยมเยือน'	ความหมายกว้างปานกลาง
	ค.	ja:m	เยี่ยม	'เยี่ยม'	ความหมายเจาะจง

ในขณะที่ภาษาไทยคำก็มีการซ้ำสามครั้ง แต่ครั้งที่สามมีความหมายแคบกว่าคำตั้งต้นดังตัวอย่าง

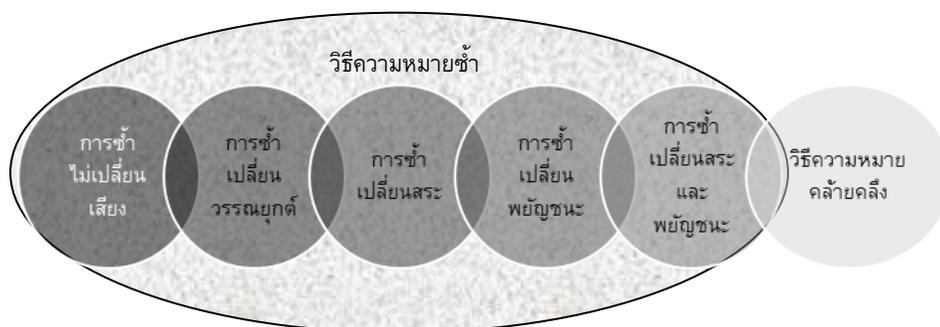
(12)	(mâj)-búan- <u>teúan</u> -k ^h wân	
	(ไม้)-บัวง-[บัวง-บัวง]	'(ไม้) บัวงประกอบพิธีศพ'

ในตัวอย่างที่ (12) มีหน่วยคำเดิมที่เป็นคำตั้งต้นคือ /búan/ 'บัวง' นำมาซ้ำโดยการเปลี่ยนพยัญชนะต้นเป็น /teúan/ และนำคำว่า /teúan/ มาซ้ำอีกต่อหนึ่งโดยการเปลี่ยนพยัญชนะต้นสระ และวรรณยุกต์ เป็น /k^hwân/ เพื่อใช้เรียกไม้บัวงที่ใช้เฉพาะพิธีศพเท่านั้น

การลดความเป็นต้นแบบของสมาชิกในหมวดหมู่วิธึความหมายซ้ำที่เปลี่ยนทั้งพยัญชนะและสระนี้เองที่เป็นส่วนทับซ้อนกับหมวดหมู่อื่น คือหมวดหมู่วิธึความหมายคล้ายคลึง แสดงได้ดังแผนภาพต่อไปนี้

แผนภาพที่ 3

การไล่แหล่้อมในวิธึความหมายซ้ำและการทับซ้อนกับวิธึความหมายคล้ายคลึงภาษาชาติพันธุ์ไท

ดังนั้นบางครั้งจึงเป็นเหตุให้เกิดปัญหาในการนิยามหรือชี้ชัดลงไปว่าเป็นคำซ้ำหรือคำซ้อน ดังตัวอย่างในภาษาไทยที่มีคำซ้ำว่า งงงวย และคำซ้อนว่า งอกงวย ซึ่งแตกต่างกันสองเสียงคือ พยัญชนะและสระเช่นเดียวกัน นั่นคือ งวย แตกต่างจาก งม ที่พยัญชนะท้าย (/ -j/ # / -m/) และสระ (/ua/ # /o/) ส่วน งวย แตกต่างจาก งอก ที่พยัญชนะท้าย (/ -j/ # / -k/) และสระ (/o:/ # /o:/) แต่ถ้ามีการพิจารณาลึกลงไปถึงที่มาของสภาวะการไล่แหล่้อมจากการซ้ำต้นแบบไปสู่การทับซ้อนกับหมวดหมู่แล้ว ประเด็นนี้น่าจะไม่ใช่วิธีปัญหาอีกต่อไป

2.2 วิธึความหมายคล้ายคลึง

การประกอบสร้างคำด้วยวิธึความหมายคล้ายคลึงเป็นการนำเอาคำเดิมที่มีความหมายคล้ายคลึงกันมาเรียงกันเพื่อสร้างเป็นคำใหม่ที่มีความหมายแตกต่างออกไป ซึ่งแต่เดิมเรียกว่า “คำพ้องความหมาย” (synonym) โดยจัดเป็นประเภทหนึ่งของ “คำซ้อน” และมักมองว่าสมาชิกคำสามารถใช้แทนกันได้ใบบางบริบท อาทิคำว่า รูปภาพ ในภาษาไทยนั้น คำว่า รูป และ ภาพ บางครั้งปรากฏใช้แทนกันได้ เช่น วาดรูป/ภาพ ถ่ายรูป/ภาพ ฯลฯ อย่างไรก็ตาม ในแนวคิดภาษาศาสตร์ปริชาน โดยเฉพาะไวยากรณ์หน่วยสร้าง (Construction Grammar) อาทิ Fillmore (1985, 1988) Lakoff (1987) และ Goldberg (1995) มองว่าไม่มีหน่วยไวยากรณ์ใดที่จะเหมือนกันและใช้แทนกันได้ใบบางบริบท คำว่า รูป และ ภาพ ดังกล่าวก็ไม่สามารถปรากฏแทนกันได้เสมอไปทุกบริบท ดังใบบวลี ภาพเขียน ก็ไม่สามารถใช้ รูป แทนได้

สมาชิกของคำประกอบสร้างด้วยวิธีความหมายคล้ายคลึงนี้เป็นคำที่ปรากฏในกลวิธีทางบริบทที่แตกต่างกันซึ่งจำแนกได้สี่มิติ โดยเป็นหมวดหมู่ของมิติที่ไม่สามารถพิจารณาขาดจากกันได้เช่นกัน ได้แก่ กลวิธีแฉวง (field) กลวิธีกาลเวลา (temporal) กลวิธีภาษาถิ่น (dialect) และกลวิธีภาษาประจำชาติ (language) ดังแผนภาพ

แผนภาพที่ 4

หมวดหมู่ที่ทับซ้อนของบริบทการปรากฏใช้ของคำประกอบสร้างด้วยวิธีความหมายคล้ายคลึง

2.2.1 กลวิธีแฉวง

คำสมาชิกที่มีความแตกต่างในมิติแฉวงหรือวงการที่ปรากฏใช้ อาทิ คำในภาษาไทยว่า จิตใจ ซึ่งหมายถึง 'สภาพทางใจ' มีคำสมาชิกหมายถึงสิ่งเดียวกัน หากแต่คำว่า จิต มักใช้เป็นนามธรรม เช่น โรคจิต (*โรคใจ) จิตวิญญาณ (*ใจวิญญาณ) ฯลฯ หรือใช้ในวงวิชาการมากกว่า เช่น จิตแพทย์ (*ใจแพทย์) สภาพจิต (*สภาพใจ) ฯลฯ ในขณะที่ ใจ มักใช้เป็นรูปธรรม เช่น โรคหัวใจ (*โรคหัวใจ) ใจจะวาย (*จิตจะวาย) หรือใช้ในการสนทนาทั่วไป เช่น สะใจ (*สะจิต) เจ็บใจ (*เจ็บจิต) ฯลฯ ในภาษาไทยคำก็ปรากฏเช่นเดียวกันนี้

(13) tei̯aŋ-kʰǝ:ŋ สิ่งของ-ข้าวของ 'ข้าวของเครื่องใช้'

จากตัวอย่าง คำว่า /tei̯aŋ/ ใช้เรียกสิ่งของทั่วไป แต่คำว่า /kʰǝ:ŋ/ ใช้เรียกข้าวของหรือสัมภาระ คำแรกซึ่งปรากฏในแฉวงที่กว้างกว่าจึงใช้เป็นคำบ่งกลุ่มนาม (class term) ซึ่งมีลักษณะทางไวยากรณ์แตกต่างจากคำนามทั่วไป ตัวอย่างดังนี้

(14) ก. tei̯aŋ-si̯apʰǝ: สิ่งของ-เสื้อผ้า 'เครื่องนุ่งห่ม'

ข. tei̯aŋ-jǝ:ŋ สิ่งของ-ทอง 'เครื่องประดับ'

2.2.2 กลวิธีกาลเวลา

คำสมาชิกที่มีความแตกต่างในมิติกาลเวลา อาทิคำในภาษาไทยว่า หนทาง หมายถึงทางหรือทิศ มีคำว่า หน เป็นภาษาเก่าสามารถใช้หมายถึงทางหรือทิศเช่นกัน ซึ่งในปัจจุบัน

เห็นได้เฉพาะในวรรณกรรม อาทิ *น้องจะลอยลมบนไปไหนใด* (นิราศอิเหนา) อย่างไรก็ตาม สองคำนี้ก็สามารพพิจารณาความแตกต่างในมิติแวดล้อมก็ยอมได้ว่า *หน* ปรากฏในแวดวงวรรณกรรม ในขณะที่ *ทวง* ปรากฏในการใช้ภาษาทั่วไป ในภาษาไทยคำก็ปรากฏเช่นกัน

(15)	ก.	tʰõ:ŋ-lâw ฉาง-เล่า	(เก่า-ปัจจุบัน) 'ยุ่งฉาง'
	ข.	tʰũaŋ-tú:p กระท่อม-กระท่อม	(เก่า-ปัจจุบัน) 'กระท่อมกลางนา'

2.2.3 กลวิธีภาษาถิ่น

คำสมาชิคที่มีความแตกต่างในมิติภาษาถิ่น ซึ่งกรณีนี้ อัญชลี สิงห์น้อย (2548, น. 83) ได้ยกตัวอย่างไว้ว่า “คำว่า *ภู* และ *เขา* มีความหมายประจำรูปคำเหมือนกัน จะต่างกันก็ในเรื่องของบริบทที่เป็นการใช้ในคนละถิ่นกัน คำสมาชิคดังกล่าวตัวใดตัวหนึ่งอาจใช้แทนคำนามประสมทั้งคำได้ เช่น *เดินขึ้นเขา* เป็นต้น” ส่วนคำว่า *ภู* นั้นใช้เรียกชื่อภูเขาในภาษาไทยท้องถิ่น อาทิ แถบจังหวัดพิษณุโลกและจังหวัดใกล้เคียง เช่น *ภูหินร่องกล้า ภูทอก ภูกระดึง* ฯลฯ การประกอบสร้างคำลักษณะนี้มีความทับซ้อนกับคำในประเภทที่เป็นความแตกต่างเรื่องกาลเวลาด้วยเช่นกัน กล่าวคือ สมาชิคคำที่เป็นภาษาถิ่นมักจะเป็นคำเก่าที่ไม่ค่อยปรากฏใช้โดยอิสระในภาษาไทยมาตรฐานแล้ว

2.2.4 กลวิธีภาษาประจำชาติ

คำสมาชิคที่มีความแตกต่างในมิติภาษาประจำชาติ มีคำภาษาไทยจำนวนไม่น้อยที่มีคำจากภาษาอื่น ๆ ที่เคยมีการสัมผัสภาษาประกอบอยู่ด้วย อาทิ ภาษาจีน ดังที่ ประพิน มโนมัยวิบูลย์ (2547) ได้พิจารณาว่าคำในภาษาไทยที่ปรากฏเป็นคำซ้อนสองพยางค์นั้น เทียบได้กับคำภาษาจีนเนื่องจากมีเสียงและความหมายใกล้เคียงหรือคล้ายกันกับสำเนียงจีนโบราณ แต่เนื่องจากภาษาไทยได้รับอิทธิพลจากนานาภาษาที่ผ่านมาในอดีต ผ่านช่วงเวลาหลายต่อหลายศตวรรษ ทำให้คำไทยหลายคำไม่สามารถสืบสาวที่มาได้ บางคำไม่รู้ความหมาย บางคำไม่รู้ทั้งที่มาและความหมาย กลายเป็นภาษาโบราณที่คนไทยปัจจุบันไม่เข้าใจและไม่นิยมใช้หรือปรากฏเฉพาะในบางบริบทเท่านั้น เช่น ในตำนานวรรณกรรมเก่าแก่ เป็นต้น ในความคิดที่สอดคล้องกันนี้ เจ้า ฮวน (2555) ได้มองว่ามีคำสองพยางค์ในภาษาไทยหลายคำที่คนไทยปัจจุบันไม่รู้ที่มาและความหมายของคำที่ประกอบเข้าข้างท้าย และได้ยกตัวอย่างคำว่า *ก้ากวม* ซึ่งไม่ได้ระบุอย่างชัดเจนว่าเป็นคำซ้อนเนื่องจากไม่รู้ที่มาและความหมายของ *กวม* แต่หากศึกษาอย่างละเอียดแล้วคำว่า *ก้า* ในภาษาไทยหมายความว่า ‘ทำให้ของที่เปิดไว้

ปิดเข้ามา' ส่วนคำว่า *กวม* นั้นมีเสียงคล้ายคำว่า /guān/ ในภาษาจีนกลางมาก และยังสอดคล้องกับภาษาจีนถิ่นอื่น ๆ อีก อาทิ จีนกวางตุ้งมีคำว่า /gwaán/ จีนหมิ่นหนานมีคำว่า /guán/ จีนกวางยู่นมีคำว่า /kruän/ และจีนโบราณมีคำว่า /kruan/ ซึ่งล้วนแต่มีความหมายในทำนองเดียวกันกับคำว่า *กัว* ในภาษาไทย (เจ้า ฮวน, 2555, น. 68)

การมีพรมแดนที่ติดต่อกันนั้นเป็นปัจจัยสำคัญของการปรากฏการประกอบสร้างคำด้วยความคล้ายคลึงเนื่องจากง่ายที่จะติดต่อไปมาหาสู่กัน ดังที่พบในภาษาชาติพันธุ์ไทต่าง ๆ ตัวอย่างต่อไปนี้เป็นคำในภาษาไทยใหญ่ที่เป็นการนำเอาคำภาษาเมียนมาหรือภาษาไทยมาประกอบกับภาษาไทยใหญ่

(16)	ก.	beŋ-ló:	(เมียนมา-ไทใหญ่)
		ล้อ-ล้อ	'เกวียน'
	ข.	kà:t-jen	(ไทใหญ่-ไทย)
		เย็น-เย็น	'ร่มเย็น สงบสุข'

ความแตกต่างในเรื่องของภาษาประจำชาตินี้มีความทับซ้อนกับความแตกต่างในเรื่องภาษาถิ่นด้วยเช่นกัน เนื่องจากการพิจารณาความเป็นภาษาถิ่นและภาษาประจำชาตินั้นยังไม่ชัดเจนเนื่องจากมีประเด็นของทางการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย อาทิ ภาษาไทยถิ่นอีสานและภาษาลาว ซึ่งไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางภาษาศาสตร์ แต่หากถือเป็นคนละภาษาในทางการเมือง เป็นต้น

2.3 วิธีความหมายสอดคล้อง

การประกอบสร้างคำในวิธีความหมายสอดคล้องเป็นการนำคำที่มีความหมายเป็นไปในทำนองเดียวกันมาเรียงต่อกัน มีความแตกต่างจากวิธีความหมายคล้ายคลึงตรงที่สมาชิกคำประเภทนี้ไม่สามารถใช้แทนกันได้ไม่ว่ากรณีใด ยกตัวอย่างภาษาไทยจาก อัญชลี สิงห์น้อย (2548, น. 83) เช่น *เรือนหอ เสียนหนาม* ฯลฯ ที่ต่างมีสมาชิกคำสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกันคือ ในคำแรกต่างก็เป็นที่พักอาศัย แต่ไม่สามารถใช้แทนกันได้ อาทิ *เรือนไทย* ก็ไม่ใช่ว่า **หอไทย* และ *ผักเสี้ยน* ก็เป็นคนละชนิดกันกับ *ผักหนาม* (ชะอม) เป็นต้น พบในภาษาชาติพันธุ์ไทบางภาษาด้วยเช่นกัน

(17)	ก.	th̃:-p ^h a:	ถือ-พา	'สมสู่'	(ไทครั้ง)
	ข.	bà:n-mían	บ้าน-เมือง	'ประเทศ'	(ไทดำ)
	ค.	hî:t-ho:j	จารีต-รอย	'ขนบธรรมเนียม'	(ไทใหญ่)

ตัวอย่างนี้แสดงให้เห็นว่าคำว่า /tʰiː/ ‘ถือ’ และ /pʰaː/ ‘พา’ ในภาษาไทยครั้งมีความหมายเป็นในทำนองเดียวกัน เมื่อถือก็มักต้องพาติดตัวไปด้วย นำมาประกอบสร้างความหมายใหม่เป็น ‘สมสู่’ คำว่า /bàːn/ ‘บ้าน’ และ /míaŋ/ ‘เมือง’ ในภาษาไทยคำเป็นสิ่งที่สอดคล้องกัน มีเมืองก็ต้องมีหมู่บ้าน นำมาประกอบสร้างความหมายใหม่เป็น ‘ประเทศ’ และคำว่า /hîːt/ ‘รีด’ และ /hoːj/ ‘รอย’ ในภาษาไทยใหญ่ คำว่าจารีตเป็นสิ่งที่สืบทอดต่อกันมาจนเห็นถึงร่องรอยหรือแนวทาง นำมาประกอบสร้างความหมายใหม่เป็น ‘ขนบธรรมเนียม’ ตามลำดับ

2.4 วิธีความหมายเข้าสู่

การประกอบสร้างคำในวิธีความหมายเข้าสู่เป็นการนำคำที่มีความหมายเป็นของคู่กันหรือมักปรากฏร่วมกัน กล่าวคือ เมื่อนึกถึงสิ่งหนึ่งก็มักต้องนึกถึงอีกสิ่งหนึ่ง โดยนำมาเรียงต่อกันเพื่อให้ความหมายใหม่ที่แตกต่างออกไป อาทิ *ข้าวแกง* ในภาษาไทยประกอบสร้างโดยนำ *ข้าว* และ *แกง* ซึ่งมีความหมายแตกต่างกันมาเรียงต่อกันเพื่อสร้างคำที่มีความหมายใหม่หมายถึงอาหารที่หารับประทานได้ง่ายหรืออาหารจานด่วน ที่ไม่จำเป็นต้องเป็นข้าวและแกง อาจเป็นข้าวราดกับข้าวประเภทอื่นก็ได้ เป็นต้น ในภาษาชาติพันธุ์ไทบางภาษาก็ปรากฏเช่นกัน

(18)	ก.	pʰá-nâm	ผัก-น้ำ	‘แกงจืด’	(ไทใหญ่)
	ข.	ʔǎj-pǔː	พอ-ปุ๋	‘ปุ๋’	(ไทดำ)
	ค.	lúːk-táw	ลูก-เต้า	‘ลูก ๆ’	(ไทครั้ง)

ตัวอย่างนี้แสดงให้เห็นว่าคำว่า /pʰá/ ‘ผัก’ และ /nâm/ ‘น้ำ’ ในภาษาไทยใหญ่เป็นของคู่กันใหม่ในทัศน์การประกอบอาหาร นำมาประกอบสร้างความหมายใหม่เป็น ‘แกงจืด’ คำว่า /ʔǎj/ ‘พอ’ และ /pǔː/ ‘ปุ๋’ ในภาษาไทยดำเป็นญาติที่ต้องมาคู่กัน เห็นคนหนึ่งก็มักจะต้องเห็นอีกคนหนึ่งทำงานคู่กัน นำมาประกอบสร้างความหมายใหม่เป็น ‘ปุ๋’ และคำว่า /lúːk/ ‘ลูก’ และ /táw/ ‘เต้า’ ในภาษาไทยครั้ง ใหม่ในทัศน์ว่าเห็นลูกเล็กก็ต้องเห็นเต้านมแม่ นำมาประกอบสร้างความหมายใหม่เป็น ‘ลูก ๆ’ ตามลำดับ

2.5 วิธีความหมายสมาชิกภาพ

การประกอบสร้างคำในวิธีความหมายสมาชิกภาพเป็นการนำคำที่มีความหมายอยู่ในอรรถเขตหรือหมวดหมู่ความหมายเดียวกันมาประกอบกันเพื่อให้เกิดความหมายใหม่ที่อยู่ในลำดับชั้นที่เหนือกว่าในอนุกรมวิธาน (taxonomy) ซึ่งเรียกว่า คำจ่ากลุ่ม (superordinate term) สมาชิกคำที่อยู่ในลำดับชั้นต่ำกว่าจึงอยู่ในสถานะที่เรียกว่า คำลูกกลุ่ม (subordinate term) โดยแสดงเป็นแผนภาพได้ ดังนี้

แผนภาพที่ 5

การประกอบสร้างวิธีความหมายสมาชิกภาพ

การประกอบสร้างคำในวิธีนี้ปรากฏเป็นปกติในภาษาไทย ดังแสดงตัวอย่างใน อัญชลีสิงห์น้อย (2548, น. 84) เช่น *ดินฟ้าอากาศ* หมายถึง ‘ภูมิอากาศ’ *หมูเห็ดเป็ดไก่* หมายถึง ‘อาหารโปรตีน’ *ช่างม้าวัวควาย* หมายถึง ‘สัตว์ใช้งาน’ ฯลฯ คำประเภทนี้พบในภาษาชาติพันธุ์ไทบางภาษาด้วยเช่นกัน ดังแสดงเป็นตัวอย่าง

(19)	ก.	lūŋ-tǎ:	ลุง-ตา	‘ญาติฝ่ายพ่อ’	(ไทดำ)
	ข.	nōŋ-na:	น้อง-น้ำ	‘น้องเมีย’	(ไทครั้ง)
	ค.	juŋ-kǔj	เบา-ฟู	‘สำลี’	(ไทใหญ่)

ในตัวอย่างนี้ คำว่า /lūŋ/ ‘ลุง’ และ /tǎ:/ ‘ตา’ ในภาษาไทยคำอยู่ในหมวดหมูญาติฝ่ายพ่อนำมาประกอบสร้างเป็น ‘ญาติฝ่ายพ่อ’ ซึ่งอยู่ในระดับเหนือขึ้นไป คำว่า /nōŋ/ ‘น้อง’ และ /na:/ ‘น้ำ’ ในภาษาไทยครั้งอยู่ในหมวดหมูญาติที่เป็นทั้งน้องของเมียและน้ำของลูก นำมาประกอบสร้างเป็น ‘น้องเมีย’ และคำว่า /juŋ/ ‘เบา’ และ /kǔj/ ‘ฟู’ ในภาษาไทยใหญ่อยู่ในหมวดหมูคุณสมบัติของสิ่งที่น้ำหนักน้อย นำมาประกอบสร้างความหมายใหม่เป็น ‘สำลี’ ซึ่งมีคุณสมบัติทั้ง ‘เบา’ และ ‘ฟู’

2.6 วิธีความหมายตรงข้าม

การประกอบสร้างคำในวิธีความหมายตรงข้ามเป็นการนำคำที่มีความหมายตรงข้ามกันมาประกอบเรียงต่อกัน เพื่อสร้างคำที่มีความหมายใหม่ ในภาษาไทยนั้น พูนพงษ์ งามเกษม และ อัญชลี สิงห์น้อย (2555) พบว่าความหมายใหม่ที่ได้นั้นมีทั้งความหมายคงเดิมตามคำหน้า ความหมายคงเดิมตามคำหลัง ความหมายคงเดิมตามทั้งสองคำ และความหมายเปลี่ยนไปจากทั้งสองคำ ยกตัวอย่าง เช่น *ขาดเหลือ* ‘ขาด’ เท็จจริง ‘จริง’ *ผิดถูก* ‘ทั้งถูกและผิด’ *ได้เสีย* ‘มีเพศสัมพันธ์’ ตามลำดับ ปรากฏในภาษาชาติพันธุ์ไทบางภาษาด้วยเช่นกัน ดังตัวอย่าง

(20)	ก.	dàj-jò:n	ได้-ย้อน	‘ขอบคุณ’	(ไทดำ)
	ข.	háp-to:n	รับ-ต้อนรับ	‘ต้อนรับ’	(ไทใหญ่)
	ค.	k'hǎ:n-tó:n	ขานรับ-ต้อนรับ	‘ขานรับ’	(ไทครั้ง)

จากตัวอย่าง คำว่า /wāŋ/ 'ไปหน้า' และ /waʔ/ 'ถอยหลัง' ในภาษาไทยคำมีความหมายตรงข้ามกัน นำมาประกอบสร้างเป็นความหมายคงเดิมตามทั้งสองคำคือ 'ไปทั่ว ๆ' คำว่า /háp/ 'รับ' และ /tɔ:n/ 'ต้อน' ในภาษาไทยใหญ่มีความหมายตรงข้ามกัน นำมาประกอบสร้างเป็นความหมายที่เหมือนกับคำหน้าคือ 'ต้อนรับ' และเช่นเดียวกันนี้ คำว่า /k'hǎ:n/ 'ขานรับ' และ /tɔ:n/ 'ต้อน' ในภาษาไทยครั้งมีความหมายตรงข้ามกัน นำมาประกอบเป็น 'ขานรับ'

2.7 วิธีความหมายเชิงวากยสัมพันธ์

ในขณะที่การประกอบสร้างคำทั้งหกวิธีที่กล่าวมาแล้วเป็นการนำคำเดิมในหมวดหมู่ไวยากรณ์เดียวกัน (เช่น นาม-นาม กริยา-กริยา ฯลฯ) มาประกอบสร้างเป็นคำใหม่ที่มีความหมายใหม่ โดยสมาชิกคำมีความสัมพันธ์ทางความหมายในเชิงอรรถศาสตร์ศัพท์ (lexical semantics) และมีคงหมวดหมู่เดิมไว้ ส่วนการประกอบสร้างคำวิธีความหมายเชิงวากยสัมพันธ์เป็นการนำเอาคำต่างหมวดหมู่ไวยากรณ์มาประกอบสร้าง (เช่น นาม-กริยา นาม-วิเศษณ์ ฯลฯ) ในลักษณะที่มีวากยสัมพันธ์ที่คล้ายไวยากรณ์ในระดับที่เหนือกว่าคำ คือ วลี (ส่วนหลัก-ส่วนขยาย) หรือประโยค (ประธาน-ภาคแสดง) เพื่อสร้างความหมายใหม่ที่แตกต่างออกไป ซึ่งคำใหม่ที่ได้ อาจตรงกับหมวดหมู่ไวยากรณ์ของคำสมาชิกใดคำหนึ่ง หรือไม่ตรงเลยก็ได้ ดังตัวอย่างในภาษาไทยจาก อัญชลี สิงห์น้อย (2548, น. 42)

- (21) ก. เรือ-บิน (นาม/ประธาน-กริยา/ภาคแสดง) 'เครื่องบิน' (นาม)
ข. กั้น-สาด (กริยา/ภาคแสดง-กริยา/ภาคแสดง) 'ที่กั้นแดดกันฝน' (นาม)

การที่สมาชิกคำที่นำมาประกอบกันนั้นมีความเป็นอิสระจากกัน ไม่จำเป็นต้องมาจากหมวดหมู่ไวยากรณ์เดียวกันและมีความสัมพันธ์ที่เลียนแบบวากยสัมพันธ์ของวลีหรือประโยค ทำให้การประกอบสร้างคำด้วยวิธีนี้มีผลผลิต (productive) สามารถสร้างใหม่ได้อย่างไม่จำกัดรูปแบบ และโครงสร้างของคำประเภทนี้จึงมีความหลากหลายมากกว่าคำที่ประกอบสร้างด้วยวิธีอื่น โดยแบ่งกล่าวได้เป็นการประกอบสร้างคำแบบกลวิธีวลีและแบบกลวิธีประโยค

2.7.1 กลวิธีวลี

การประกอบสร้างคำแบบกลวิธีวลีมีวากยสัมพันธ์เป็นแบบ ส่วนหลัก-ส่วนขยาย ปรากฏในหลายลักษณะย่อย ที่สำคัญได้แก่ นามวลี กริยวลี และบุพบทวลี

1) ลักษณะนามวลี มีหลายรูปแบบ อย่างน้อยได้แก่ นาม-นาม นาม-วิเศษณ์ และนาม-บุพบทวลี

ก. รูปแบบนาม-นาม มีความโดดเด่นมากในภาษาชาติพันธุ์ไท เนื่องจากแสดงความสัมพันธ์เชิงอรรถศาสตร์ (semantic relations) ที่หลากหลาย ซึ่งแตกต่างจากความสัมพันธ์เชิงศัพท์ในการประกอบสร้างคำหกประเภทแรก โดยมีกลวิธีทางปริธานทั้งที่เป็นนามนัยเชิง

มโนทัศน์ ดังตัวอย่าง (22 ก-ข) และอุปลักษณะเชิงมโนทัศน์ ดังตัวอย่าง (22 ฉ) ซึ่งมีบางคำจะเข้าใจได้ จำเป็นต้องอาศัยความรู้ทางสังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ และแม้กระทั่งประวัติของคำ ความสัมพันธ์เชิงอรรถศาสตร์ต่าง ๆ อย่างน้อยแสดงได้ดังนี้

(22)	ก.	จำกลุ่ม-ลูกกลุ่ม			
		kò:k-phà:n	ภาชนะใส่หน้า-แก้วน้ำ	'แก้วน้ำ'	(ไทใหญ่)
	ข.	ส่วน-องค์รวม/ องค์รวม-ส่วน			
		kíŋ-la:ŋ	กิ่ง-ร่าง	'อวัยวะ'	(ไทดำ)
		k'hě:n-só:k	แขน-ศอก	'ข้อศอก'	(ไทหล่ม)
	ค.	รูปทรง-สิ่ง/ สิ่ง-รูปทรง			
		ba:n-búaŋ	บาน-บัว	'บานเกิดบอล'	(ไทครั้ง)
		k'haw-sên	ข้าว-เส้น	'ขนมจีน'	(ไทใหญ่)
	ง.	สิ่ง-สี			
		mòt-sôm	มด-ส้ม	'มดแดง'	(ไทครั้ง)
	จ.	สิ่ง-สถานที่			
		lǔ:kʔò:n-teo:ŋ	เด็ก-วัด	'นักเรียน'	(ไทใหญ่)
	ฉ.	สิ่ง-วัสดุ			
		t'hũŋ-ja:ŋ	ถุง-ยาง	'ถุงพาสติก'	(ไทครั้ง)
	ช.	สิ่ง-เป้าหมาย			
		bàŋ-nâm	บั้ง-น้ำ	'กระบอกน้ำไม้ไผ่'	(ไทดำ)
	ช.	สิ่ง-เจ้าของ			
		pa:-teék	ปลา-เจ๊ก	'ปลาจีน'	(ไทครั้ง)
	ฉ.	สิ่ง-สิ่งเปรียบเทียบ			
		pǎ:-fǎ:	ปลา-ฝา	'ตะพาน้ำ'	(ไทยวน)

ข. รูปแบบนาม-นามวิเศษณ์ ดังที่ปรากฏในภาษาไทย

(23)	ก.	kò:-wǎ:n	เกลือ-หวาน	'น้ำตาล'
	ข.	hĩn-som	หิน-เปรี้ยว	'สารส้ม'

ค. รูปแบบนาม-บุพบทวลี แสดงได้ตั้งตัวอย่างจากบางภาษา

(24)	ก.	sát-[těŋ-bók] สัตว์-[ทาง-บก]	'สัตว์บก'	(ไทดำ)
	ข.	kaw-[kä:ŋ-nă:w] ข้าว-[กลาง-เช้า]	'อาหารเช้า'	(ไทใหญ่)
	ค.	nâ:m-[táj-sì:k] น้ำ-[ใต้-ซีก]	'น้ำคร่ำ'	(ไทครั้ง)

2) ลักษณะกริยาวลี อย่างน้อยมีรูปแบบย่อยได้แก่ กริยา-กริยา กริยา-กริยาวิเศษณ์ และกริยาช่วย-กริยา

ก. รูปแบบกริยา-กริยา มีโครงสร้างที่เลียนกริยาเรียงซึ่งเป็นลักษณะเด่นลักษณะหนึ่งในภาษาตระกูลไท² แสดงได้ตั้งตัวอย่างจากบางภาษา

(25)	ก.	hǐw-láp	หิว-หลับ	'ง่วง'	(ไทครั้ง)
	ข.	kǐn-dǔ:ŋ	กิน-ดอง	'แต่งงาน'	(ไทดำ)
	ค.	?ǎw-tǎ:j	เอา-ตาย	'ฆ่า'	(ไทใหญ่)

ข. รูปแบบกริยา-กริยาวิเศษณ์ แสดงได้ตั้งตัวอย่างในภาษาไทยใหญ่

(26)	ก.	tǎ:j-kǒm	ตาย-กลม	'ตายทั้งกลม'
	ข.	kjá:-nà:	กล้า-หนา	'กล้าหาญ'
	ค.	nǎŋ-kòŋjɔŋ	นั่ง-ยองยอง	'นั่งยอง'

ค. รูปแบบกริยาช่วย-กริยา แสดงได้ตั้งตัวอย่างจากบางภาษา

(27)	ก.	bó:-saba:j	ไม่-สบาย	'ป่วย'	(ไทครั้ง)
	ข.	bó?-[já?-màk]	ไม่-[อยาก-ชอบ]	'เกลียด'	(ไทดำ)
	ค.	ki:-lě:n	ชี้-หลอก	'โกหก'	(ไทใหญ่)

² ดูรายละเอียดเกี่ยวกับกริยาเรียงในภาษาไทยได้ใน อัญชลี สิงห์น้อย วงศ์วัฒนา (2565)

3) ลักษณะบุพบทวลี ได้แก่ บุพบท-นาม ดังแสดงเป็นตัวอย่างจากบางภาษา

- (28) ก. nók-te^ha:n นอก-ชาน 'ชานบ้าน' (ไทนครไทย)
 ข. kǎ:ŋ-nǎw กลาง-เข้า 'เข้า' (ไทใหญ่)

2.7.2 กลวิธีประโยค

การประกอบสร้างคำกลวิธีประโยคมีโครงสร้างวากยสัมพันธ์ที่เลียนประโยคในสองลักษณะ ได้แก่ ประโยคพื้นฐานและประโยคแปร

1) ลักษณะประโยคพื้นฐาน เป็นการประกอบสร้างคำที่มีวากยสัมพันธ์เลียนประโยคพื้นฐานหรือประโยคที่ปรากฏทั่วไปในภาษาตระกูลไทคือ ประธาน-กริยา-(กรรม/กริยาวิเศษณ์)³ ซึ่งประธานและกรรมสามารถมีบทบาทเชิงอรรถศาสตร์ได้เหมือนกับที่ปรากฏในประโยคปรากฏเหมือนกันในทุกภาษา ดังแสดงเป็นตัวอย่าง

- (29) ก. mǎ:-se:n-hían (ไทดำ)
 หมอ-เช่น-เรื่อน (ประธาน/ผู้กระทำ-กริยา/การกระทำ-กรรม/ผู้ทรงสภาพ)
 'หมอเจ้าพิธี'
 ข. lùk-hən (ไทใหญ่)
 ลูก-เรียน (ประธาน/ผู้รับรู้-กริยา/สภาพการณ์)
 'นักเรียน'
 ค. teák-k^hit-láj (ไทครั้ง)
 จักร-คิด-ได้ (ประธาน/ผู้ทรงสภาพ-กริยา/เหตุการณ์-กริยาวิเศษณ์)
 'เครื่องคิดเลข'

2) ลักษณะประโยคแปร เป็นการประกอบสร้างคำที่มีวากยสัมพันธ์เลียนประโยคที่แปรไปจากประโยคพื้นฐานเมื่อใช้ในบริบทเฉพาะ ซึ่งอย่างน้อยปรากฏว่ามีการเลียนประเภทของประโยคแปรบางรูปแบบได้แก่ ประโยคย้ายกรรมไปซ้าย และประโยคหัวเรื่องเด่น ซึ่งทั้งคู่ปรากฏในบริบทที่ต้องมีการเน้นหัวเรื่อง (topicalization)

³ ดูรายละเอียดเกี่ยวกับโครงสร้างประโยคพื้นฐานภาษาไทยได้ใน อัญชลี สิงห์น้อย วงศ์วัฒนา (2565)

ก. รูปแบบประโยคย้ายกรรมไปซ้าย มีโครงสร้างแบบ กรรม-กริยา แสดงได้ดังตัวอย่าง จากบางภาษาต่อไปนี้

(30)	ก.	tʰw:-dú:t	ท่อ-ดูด	'หลอด'	(ไทครั้ง)
			(ประโยคพื้นฐาน : ดูด-ท่อ)		
	ข.	pʰà:-kʰí:	ผ้า-ชี้	'ผ้าอ้อม'	(ไทดำ)
			(ประโยคพื้นฐาน : ชี้-ผ้า)		
	ค.	pʰa:-kà:ŋ	ผ้า-กาง	'ผ้า幔'	(ไทใหญ่)
			(ประโยคพื้นฐาน : กาง-ผ้า)		

ข. รูปแบบประโยคหัวเรื่องเด่น มีโครงสร้างแบบ หัวเรื่อง-เนื้อความ ดังตัวอย่างจากบางภาษา

(31)	ก.	na:ŋ-[hà:ŋ-lí:]	นาง-[ร่าง-ดี]	'โสเภณี'	(ไทใหญ่)
			(ประโยคพื้นฐาน : ร่างนาง-ดี)		
	ข.	kǎŋ-[kon-ja:w]	กลอง-[ก้น-ยาว]	'กลองยาว'	(ไทใหญ่)
			(ประโยคพื้นฐาน : ก้นกลอง-ยาว)		
	ค.	sûaŋ-[kʰǎ:-tèn]	กางเกง-[ขา-สั้น]	'ผ้าอ้อม'	(ไทดำ)
			(ประโยคพื้นฐาน : ขากางเกง-สั้น)		

3. ความซับซ้อนของโครงสร้างสร้างคำ

นอกจากการประกอบสร้างคำในภาษาชาติพันธุ์ไทจะมีวิธีที่หลากหลายอย่างไล่เลื่อมและทับซ้อนกันดังที่ได้กล่าวไปแล้ว 7 วิธี ยังมีความซับซ้อนของโครงสร้างคำที่เป็นหลายชั้น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความคิดที่ลึกซึ้งแยบยลยิ่งขึ้นไปอีก โดยปรากฏในสองแบบดังนี้

3.1 แบบโครงสร้างวิธีเดียว

การประกอบสร้างคำวิธีหนึ่ง ๆ อาจปรากฏได้หลายชั้น ซึ่งพบเป็นจำนวนไม่น้อย ดังแสดงตัวอย่างในภาษาไทยใหญ่ที่ประกอบสร้างคำด้วยวิธีความหมายเชิงวากยสัมพันธ์ กลวิธีวลี ลักษณะนามวลี รูปแบบนาม-นาม ดังนี้

- (32) [nâm - nêŋ] - k^hǎ:
 [น้ำ - ชา]_{นาม-นาม} - จีน → ชั้นที่ 1
 น้ำชา - จีน_{นาม-นาม} → ชั้นที่ 2
 'ชาจีน'

3.2 แบบโครงสร้างพหุพยางค์หลายวิธี/กลวิธี

ในการประกอบสร้างคำจำนวนหนึ่งพบการใช้มากกว่าหนึ่งวิธีหรือกลวิธี ซึ่งสามารถเรียกว่าวิธีพหุพยางค์พยางค์ ปรากฏในสองลักษณะย่อย ได้แก่ การพหุพยางค์หลายกลวิธีภายในวิธีเดียวกันและการพหุพยางค์ข้ามวิธี

3.2.1 การพหุพยางค์หลายกลวิธีภายในวิธีเดียวกัน

การประกอบสร้างคำด้วยการพหุพยางค์หลายกลวิธีภายในวิธีเดียวกันนั้นปรากฏจำนวนไม่น้อย ดังที่ปรากฏในภาษาไทยครั้ง คำว่า /bák-t^hú-a-fák-ja:w/ 'ถั่วฝักยาว' สร้างโดยวิธีความหมายเชิงวากยสัมพันธ์ โดยมีการพหุพยางค์ระหว่างสองกลวิธี คือ 1) กลวิธีวลี ลักษณะนามวลี รูปแบบนาม-นาม และ 2) กลวิธีประโยค ลักษณะประโยคแปร รูปแบบประโยคหัวเรื่องเด่น ซึ่งมีโครงสร้างถึงสามชั้น ดังนี้

- (33) bák - [t^hú-a - [fák - ja:w]]
 นาย - [ถั่ว - [ฝัก - ยาว]_{รูปแบบประโยคหัวเรื่องเด่น}] → ชั้นที่ 1
 นาย - [ถั่ว - ฝักยาว]_{รูปแบบนาม-นาม} → ชั้นที่ 2
 นาย - ถั่วฝักยาว_{รูปแบบนาม-นาม} → ชั้นที่ 3
 'ถั่วฝักยาว'

3.2.2 การพหุพยางค์ข้ามวิธี

การพหุพยางค์ข้ามวิธีปรากฏเป็นการข้ามสองวิธีและการข้ามสามวิธี

1) การพหุพยางค์ข้ามสองวิธีปรากฏไม่น้อย ดังที่ปรากฏในภาษาไทยคำคำว่า /sǎ:-bà:n-sǎ:-mían/ 'ภูมิประเทศ' ซึ่งเป็นการพหุพยางค์ระหว่าง 1) วิธีความหมายเชิงวากยสัมพันธ์ กลวิธีวลี ลักษณะนามวลี รูปแบบนาม-นาม และ 2) วิธีความหมายสอดคล้อง ดังตัวอย่าง

- (34) [sǎ:- bà:n] - [sǎ:- mían]
 [กระแส - บ้าน]_{รูปแบบนาม-นาม} - [กระแส - เมือง]_{รูปแบบนาม-นาม} → ชั้นที่ 1
 กระแสบ้าน - กระแสมือง_{วิธีความหมายสอดคล้อง} → ชั้นที่ 2
 'ภูมิประเทศ'

การผสมข้ามสองวิธีก็ปรากฏในภาษาไทยครั้งเช่นกัน เช่น /sín-só:t-ló:t-tʰɔŋ/ ‘ทรัพย์สินในพิธีแต่งงาน’ ซึ่งเป็นการประกอบสร้างระหว่าง 1) วิธีความหมายเชิงวากยสัมพันธ์ กลวิธีประโยค ลักษณะประโยคพื้นฐาน และลักษณะประโยคแปร รูปแบบประโยคย้ายกรรมไปซ้าย และ 2) วิธีความหมายสอดคล้อง (และเล่นเสียงสัมผัส) ดังตัวอย่าง

(35) [sín - só:t] - [ló:t - tʰɔŋ]

[สิน - สอด]รูปแบบประโยคย้ายกรรมไปซ้าย - [ลอด - ท่อง]ลักษณะประโยคพื้นฐาน → ชั้นที่ 1

สินสอด - ลอดท่องวิธีความหมายสอดคล้อง → ชั้นที่ 2

‘ทรัพย์สินในพิธีแต่งงาน’

นอกจากนี้ในภาษาไทยครั้งยังปรากฏการผสมระหว่าง 1) วิธีความหมายสมาชิกภาพ และ 2) วิธีความหมายเชิงวากยสัมพันธ์ กลวิธีวลี ลักษณะนามวลี รูปแบบนาม-นาม นั่นคือเป็นการนำคำนามเดิมต่างระดับกันมาประกอบสร้างคำความหมายใหม่ที่อยู่ในระดับเหนือกว่า (ด้วยวิธีความหมายสมาชิกภาพ) โดยมีคำสมาชิกตำแหน่งหน้าเป็นคำจ่ากลุ่ม และสมาชิกสองคำขึ้นไปในตำแหน่งหลังเป็นคำลูกกลุ่ม (ด้วยวิธีความหมายเชิงวากยสัมพันธ์ กลวิธีวลี ลักษณะนามวลี รูปแบบนาม-นาม) ดังแสดงเป็นแผนภาพและตัวอย่างต่อไปนี้

แผนภาพที่ 6

การผสมระหว่างวิธีความหมายสมาชิกภาพและวิธีความหมายเชิงวากยสัมพันธ์

(36) tʰaw - [ta: - nâ: - ja:j]

เฒ่า - [ตา - น้ำ - ยาย]วิธีความหมายสมาชิกภาพ → ชั้นที่ 1

เฒ่า - ตาน้ำยายวิธีความหมายเชิงวากยสัมพันธ์ → ชั้นที่ 2

‘ญาติผู้ใหญ่’

จากตัวอย่าง คำว่า /tʰawké:/ ‘เฒ่าแก่’ เป็นคำจ่ากลุ่มซึ่งเหนือกว่า /luŋ/ และ /ta:/ โดยนำมาประกอบสร้างเป็นความหมายใหม่ ‘ญาติผู้ใหญ่’ ซึ่งอยู่ในระดับที่เหนือกว่า และคำว่า /tʰaw/ ‘เฒ่า’ ก็นำมาประกอบสร้างร่วมกันคำเรียกญาติผู้ใหญ่อื่น ๆ ในลักษณะเดียวกัน

นอกจากนี้ การผสมข้ามวิธียังปรากฏได้ถึงสามชั้นเช่นกัน ดังที่ปรากฏในภาษาไทยคำ เช่น คำว่า /pǎ:-pìŋ-tóp-kóp-pìŋ-ʔóʔ/ ‘ปลาและกบยัดไส้บั้ง’ ซึ่งมีการผสมระหว่าง 1) วิธีความหมายสมาชิกภาพ และ 2) วิธีความหมายเชิงวากยสัมพันธ์ กลวิธีประโยค ลักษณะ ประโยคแปร รูปแบบประโยคย้ายกรรมไปซ้าย ดังตัวอย่าง

- (37) [[pǎ: - pìŋ] - tǒp] - [[kóp - pìŋ] - ʔóʔ]
 [ปลา - บั้ง]ประโยคย้ายกรรมไปซ้าย - ทบ - [[กบ - บั้ง]ประโยคย้ายกรรมไปซ้าย - ยัดไส้] → ชั้นที่ 1
 [ปลาบั้ง - ทบ]ประโยคย้ายกรรมไปซ้าย - [กบบั้ง - ยัดไส้]ประโยคย้ายกรรมไปซ้าย → ชั้นที่ 2
 ปลาบั้งทบ - กบบั้งยัดไส้วิธีความหมายสมาชิกภาพ → ชั้นที่ 3
 ‘ปลาและกบยัดไส้บั้ง (เมนูอาหารแบบดั้งเดิมในพิธีสำคัญโดยนำเอาปลา และกบมายัดไส้สมุนไพรและพริกแกงแล้วบั้ง)’

3.2.2 การผสมข้ามสามวิธี

การประกอบสร้างคำด้วยการผสมข้ามสามวิธีปรากฏให้เห็นในภาษาไทยครั้ง คำว่า /lam-bà:k-kà:k-kam/ ‘ทนทุกข์’ ซึ่งเป็นการผสมระหว่าง 1) วิธีความหมายซ้ำ 2) วิธีความหมายสอดคล้อง และ 3) วิธีความหมายเชิงวากยสัมพันธ์ กลวิธีประโยค ลักษณะ ประโยคแปร รูปแบบประโยคย้ายกรรมไปซ้าย แสดงได้ดังนี้

- (38) [lam - bà:k] - [kà:k - kam]
 [ล่า - บาก]รูปแบบประโยคย้ายกรรมไปซ้าย - [ตราก - ตรา]วิธีความหมายซ้ำ → ชั้นที่ 1
 ลำบาก - ตรากตราวิธีความหมายสอดคล้อง → ชั้นที่ 2
 ‘ทนทุกข์’

4. บทสรุป

การประกอบสร้างคำในภาษาชาติพันธุ์ไทมีวิธีการที่ลึกซึ้งและแยบยล ถือเป็นภูมิปัญญาทางภาษาที่เป็นอัตลักษณ์ของคนไทย ที่สามารถค้นคิดวิธีการอย่างชาญฉลาดโดยนำคำเดิมมา ผูกเข้าด้วยกันทั้งในทางความหมายและวากยสัมพันธ์ ซึ่งช่วยแก้ปัญหาในการสร้างคำใหม่ ให้ความคิดที่เกิดขึ้นใหม่จำนวนมากอย่างนับไม่ถ้วน อีกทั้งการประกอบสร้างคำแต่ละวิธี สามารถแสดงให้เห็นถึงมโนทัศน์ของคนไทยได้อย่างชัดเจน ทั้งในแบบนามนัยและอุปลักษณ์เชิง มโนทัศน์ โดยปรากฏวิธีการประกอบสร้างคำไม่น้อยกว่า 7 วิธี ซึ่งแต่ละวิธีเป็นหมวดหมู่ที่ เหลื่อมซ้อนกัน ไล่ลำดับจากวิธีทางความหมายที่เรียบง่ายที่สุดหรือจากภาวะความเป็นคำเดียว

มากที่สุดไปสู่วิธีทางความหมายที่ซับซ้อนที่สุดหรือภาวะความเป็นคำเดียวกันน้อยที่สุด นั่นคือ จากวิธีความหมายซ้ำ วิธีความหมายคล้ายคลึง วิธีความหมายสอดคล้อง วิธีความหมายเข้าคู่ วิธีความหมายสมาชิกภาพ วิธีความหมายตรงข้าม ไปสู่วิธีความหมายเชิงวากยสัมพันธ์ ตามลำดับ

นอกจากนี้ในบางหมวดหมู่ยังมีวิธีย่อยต่อไปอีกเป็นชั้น ๆ ตามที่จัดให้เป็นชั้นกลวิธี ลักษณะ และรูปแบบ ตามลำดับ โดยเฉพาะวิธีความหมายเชิงวากยสัมพันธ์ สามารถแบ่งได้ เป็นกลวิธีวลีและกลวิธีประโยค กลวิธีวลีแบ่งเป็นลักษณะนามวลี ลักษณะกริยวลี และลักษณะบุพบท ลักษณะนามวลีแบ่งได้เป็นรูปแบบนาม-นาม รูปแบบนาม-นามวิเศษณ์ และรูปแบบนาม-บุพบทวลี ลักษณะกริยวลีแบ่งได้เป็นรูปแบบกริยา-กริยา รูปแบบกริยา-กริยวิเศษณ์ และรูปแบบกริยาช่วย-กริยา ส่วนกลวิธีประโยคแบ่งได้เป็นลักษณะประโยคพื้นฐานและลักษณะประโยคแปร ลักษณะประโยคแปรแบ่งได้อีกเป็นรูปแบบประโยคย้ายกรรมไปซ้ายและรูปแบบประโยคหัวเรื่องเด่น

วิธีย่อย ๆ ดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างของสมาชิกคำในแต่ละหมวดหมู่ จากสมาชิกต้นแบบในหมวดหมู่หนึ่ง ไประดับลดความเป็นต้นแบบไปเหลื่อมซ้อนกับหมวดหมู่อื่น ๆ หมวดหมู่วิธีประกอบสร้างคำแต่ละหมวดหมู่จึงมีโครงสร้างที่ซับซ้อนโดยมีทั้งสมาชิกที่เป็นต้นแบบและที่ลดความเป็นต้นแบบในระดับต่าง ๆ อย่างเชื่อมต่อกัน นอกจากความซับซ้อนของโครงสร้างแต่ละหมวดหมู่เองแล้วยังมีการประกอบสร้างด้วยการผสมระหว่างวิธีต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ทำให้การประกอบสร้างคำในภาษาชาติพันธุ์ใหม่มีความซับซ้อนยิ่งขึ้นไปอีก

การที่หมวดหมู่การประกอบสร้างคำต่าง ๆ ดังกล่าวมีลักษณะโครงสร้างที่ซับซ้อนและทับซ้อนไล่เหลื่อมอย่างไม่สามารถแยกขาดจากกันได้นี้เอง ทำให้การพิจารณาหมวดหมู่ต่าง ๆ ในลักษณะที่แยกขาดจากกันอาจประสบปัญหาในการวิเคราะห์หรือมีข้อโต้แย้งได้ ดังนั้นจึงไม่จำเป็นว่าสิ่งหนึ่ง ๆ จะต้องเป็นสมาชิกของหมวดหมู่ใดหมวดหมู่หนึ่งเท่านั้นโดยปราศจากการตระหนักเกี่ยวกับธรรมชาติของการเปลี่ยนแปลงของหมวดหมู่ไวยากรณ์ ความเป็นต้นแบบ ตลอดจนพื้นฐานหน้าที่ทางวากยสัมพันธ์ ดังที่ DeLancey (1997) ได้มีคำกล่าวที่ยังคงเป็นจริงเสมอมาว่า

...there is no requirement that, speaking synchronically, every form must necessarily belong unambiguously to one category or the other. Indeed, from work over the last generation in prototype theory, grammaticalization theory, and the functional basis for syntax, it is clear that we should not expect such absolute categorization...

(DeLancey, 1997, p. 67)

เอกสารอ้างอิง/References

- กรมวิชาการ. 2536. *หลักภาษาไทย เล่ม 3*. โรงพิมพ์คุรุสภา.
- กาญจนา นาคสกุล. (2502). *คำสันนิษฐานในภาษาไทยที่มีมูลรากเป็นคำเขมร* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโท]. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เจ้า ฮวน. (2555). การศึกษาเปรียบเทียบคำซ้อนสองพยางค์ในภาษาไทยและภาษาจีน. *วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์*, 9(3), 52-67.
- ชนิกา พรหมมาศ. (2560). กริยาประสมแบบรวมนามในภาษาไทย. *วารสารมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ*, 12(1), 31-53.
- ดุษฎีพร ชานีโรตคานต์. (2528). การซ้อนคำในกฎหมายตราสามดวง. *ภาษาและวรรณคดีไทย*, 1(2), 25-41.
- พรธิดา ชันธพัทธ์. (2548). *การศึกษาคำประสมในภาษาไทยใหญ่* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโท]. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เพียรศิริ วงศ์วิภานนท์ (2528). การประสมคำด้วยวิธีกลั่นนามในภาษาไทย. *วารสารภาษา*, 2(3), 48-58.
- เพียรศิริ วงศ์วิภานนท์. (2531). คำซ้อนในภาษาไทย ตอนที่ 1: ลักษณะพิเศษของคำซ้อน. *ภาษาและวรรณคดีไทย*, 3(5), 15-27.
- บรรจบ พันธุมธธา. (2525). *ลักษณะภาษาไทย*. มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ประพิณ มโนมัยวิบูลย์. (2547). คำสองพยางค์และคำซ้อนในภาษาไทย: การสืบหาความหมายจากภาษาจีน. *ภาษาเทศในภาษาไทย*, 1-15.
- พูนพงษ์ งามเกษม. (2549). *ความหมายของคำซ้อน*. มหาวิทยาลัยนครสวรรค์.
- พูนพงษ์ งามเกษม และ อัญชลี สิงห์น้อย. (2555). คำซ้อนความหมายตรงข้ามในภาษาไทย. *วารสารมนุษยศาสตร์*, 9(3), 1-16.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 7 รอบ 5 ธันวาคม 2554*. ราชบัณฑิตยสถาน.
- เรืองเดช บันเขื่อนขัติย์. (2541). *ภาษาศาสตร์ภาษาไทย*. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วิไลวรรณ ขนิษฐานันท์. (2530). คำประสม: ลักษณะทางความหมาย. *ภาษาและภาษาศาสตร์*, 5(2), 92-100.
- สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. (2544). *หลักภาษาไทย*. ไทยวัฒนาพานิช.
- อนงค์ เอียงอุบล. (2528). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์คำประสมในภาษาไทย*. [วิทยานิพนธ์ปริญญาโท]. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อนุমানราชชน, พระยา. (2517). *นิรุกติศาสตร์*. คลังวิทยา.

- อุปกิตศิลปสาร, พระยา. (2548). *หลักภาษาไทย*. ไทยวัฒนาพานิช.
- อัญชลี สิงห์น้อย. (2548). *คำนามประสม: ศาสตร์และศิลป์ในการสร้างคำไทย*. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อัญชลี สิงห์น้อย. (2551). *คำกริยาประสมในภาษาไทย: หมวดหมู่ที่ปรับเปลี่ยน ทับซ้อน และสับสน*. *วารสารภาษาและวัฒนธรรม*, 27(2), 23-40.
- อัญชลี สิงห์น้อย วงศ์วัฒนา. (2559). *อัตลักษณ์ ภูมิปัญญา และการสืบสานภาษาชาติพันธุ์ไทดำภาคเหนือตอนล่าง*. พิษณุโลกดอทคอม.
- อัญชลี สิงห์น้อย วงศ์วัฒนา. (2560). *อัตลักษณ์ ภูมิปัญญา และการสืบสานภาษาชาติพันธุ์ไทครั้งภาคเหนือตอนล่าง*. พิษณุโลกดอทคอม.
- อัญชลี สิงห์น้อย วงศ์วัฒนา. (2561). *อัตลักษณ์ ภูมิปัญญา และการสืบสานภาษาชาติพันธุ์ไทใหญ่ภาคเหนือตอนล่าง*. พิษณุโลกดอทคอม.
- อัญชลี สิงห์น้อย วงศ์วัฒนา. (2565). *ไวยากรณ์ไทยเชิงสื่อสาร : การวิเคราะห์แนวภาษาศาสตร์หน้าที่นิยมเชิงแบบลักษณ์*. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- อัญชลี สิงห์น้อย วงศ์วัฒนา, แก้วตา สาลีโกชน์, และชมนาด อินทจามรรักษ์. (2559). *โครงการภูมิปัญญาทางภาษาและการสืบสานภาษากลุ่มชาติพันธุ์ไทภาคเหนือตอนล่าง: กระบวนทัศน์ใหม่ในการศึกษาภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่น ปีที่ 1*. มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- อัญชลี สิงห์น้อย วงศ์วัฒนา, อรทัย ชินอักษรพงศ์, และอัจฉรา อึ้งตระกูล. (2560). *โครงการภูมิปัญญาทางภาษาและการสืบสานภาษากลุ่มชาติพันธุ์ไทภาคเหนือตอนล่าง: กระบวนทัศน์ใหม่ในการศึกษาภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่น ปีที่ 2*. มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- อัญชลี สิงห์น้อย วงศ์วัฒนา, อรทัย ชินอักษรพงศ์, และ อัจฉรา อึ้งตระกูล. (2561). *โครงการภูมิปัญญาทางภาษาและการสืบสานภาษากลุ่มชาติพันธุ์ไทภาคเหนือตอนล่าง: กระบวนทัศน์ใหม่ในการศึกษาภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่น ปีที่ 3*. มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- DeLancey, S. (1997). Grammaticalization and the gradience of categories: Relator nouns and postpositions in Tibetan and Burmese. In J. Bybee, J. Himan, & S. A. Thompson (Eds.), *Essays on language function and language type* (pp. 51-70). John Benjamins Publishing.
- Fillmore, C. J. (1985). Syntactic intrusion and the notion of grammatical construction. *Berkeley Linguistics Society*, 11, 73-86.
- Fillmore, C. J. (1988). The mechanisms of Construction Grammar. *Berkeley Linguistics Society*, 14, 35-55.

- Goldberg, A. E. (1995). *Construction: A construction grammar approach to argument structure*. University of Chicago Press.
- Givón, T. (1986). Categories and prototypes: Between Plato and Wittgenstein. In C. Craig (Ed.), *Noun classes and categorization* (pp. 77-102). John Benjamins Publishing.
- Givón, T. (2001). *Syntax I,II*. John Benjamins Publishing.
- Haas, M. R. (1964). *Thai-English student's dictionary*. Stanford University Press.
- Holme, R. (2004). *Mind, metaphor and language teaching*. Palgrave Macmillan.
- Lakoff, G. (1987). *Women, fire, and dangerous things: What categories reveal about the mind*. The University of Chicago Press.
- Lakoff, G. (1993). *"Women, fire, and dangerous things" the importance of categorization*. The University of Chicago Press.
- Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphor we live by*. University of Chicago Press.
- Mithum, M. (1984). The evolution of noun incorporation. *Language*, 60(4), 847-894.
- Panupong, V. (1970). *Inter-sentence relations in modern conversational Thai*. Siam Society.
- Recanati, F. (2004). *Literal meaning*. Cambridge University Press.
- Rosch, E. (1977). Human categorization. In N. Warren (Ed.), *Studies in crosscultural psychology* (pp. 1-49). Academic.
- Rosch, E. (1978). Principles of categorization. In E. Rosch & B. Lloyd (Eds.), *Cognition and categorization* (pp. 27-48). Academic.
- Udomphol, N. (1964). *Compound Words in Thai* [Master's thesis]. Chulalongkorn University.
- Warren, B. (1999). Aspects of referential metonymy. In K. U. Panther & G. Radden (Eds.), *Metonymy in Language and Thought* (pp. 121-138). John Benjamins.
- Wongwattana, U. S. (2016). Word compounding in Tai Dam: A reflection of people world view and culture. *Journal of Mekong Societies*, 12(2), 103-136.
- Wongwattana, U. S. (2018). Syntactic compound words in Tai Krang. *MANUSYA: Journal of Humanities*, 21(1), 106-121.
- Wongwattana, U. S. (2022). Auto-part terms in Thai: A cognitive semantic analysis. *MANUSYA: Journal of Humanities*, 25(1), 1-25. Brill.
- Zeng, H. (2019). A Cognitive-pragmatic approach to metaphor and metonymy in brand names: A case study of film titles. *Taiwan Journal of Linguistics*, 17(1), 1-46.